

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำกรวิจัย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ผลิตทุเรียนเป็นอันดับหนึ่งของโลก โดยปี 2556 มีพื้นที่ปลูกทุเรียน 641,248 ไร่ เป็นพื้นที่ให้ผลแล้ว 572,454 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 89.27 ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งประเทศ ผลผลิตรวม 562,713 ตัน มีการส่งออกทุเรียนสด 372,750 ตัน คิดเป็นร้อยละ 66.24 ของปริมาณผลผลิตทั้งหมด เป็นมูลค่า 7,513 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557) พบว่าในปี 2552-2556 ความต้องการบริโภคทุเรียนสดภายในประเทศเริ่มลดลงจาก 361,973 ตันในปี 2552 เป็น 189,963 ตัน ในปี 2556 หรือลดลงร้อยละ 18.41 ต่อปี ในขณะที่การส่งออกทุเรียนสดและผลิตภัณฑ์ในปี 2552-2556 เพิ่มขึ้นจากปริมาณ 279,571 ตัน มูลค่า 4,952.39 ล้านบาทในปี 2552 เป็นปริมาณ 367,770 ตัน มูลค่า 7,513 ล้านบาทในปี 2556 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 10.82 และร้อยละ 13.51 ต่อปี ตามลำดับ เนื่องจากความต้องการของตลาดต่างประเทศยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะตลาดสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นตลาดหลักสำหรับทุเรียนสดของไทยปรับตัวสูงขึ้น ราคาทุเรียนหอมทองเกรดคละที่เกษตรกรขายได้ในช่วงปี 2552-2556 เพิ่มขึ้นจากกิโลกรัมละ 21.52 บาทในปี 2552 เป็นกิโลกรัมละ 39.90 บาทในปี 2556 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 15.46 ต่อปี สำหรับราคาทุเรียนพันธุ์ชะนีเกรดคละเพิ่มขึ้นจากกิโลกรัมละ 12.89 บาทในปี 2552 เป็นกิโลกรัมละ 15.15 บาทในปี 2556 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 6.91 ต่อปี ส่วนราคาส่งออกทุเรียนสดในปี 2552-2556 เพิ่มขึ้นจากกิโลกรัมละ 16.06 บาทในปี 2552 เป็นกิโลกรัมละ 18.32 บาทในปี 2556 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.59

การผลิตทุเรียนในปัจจุบัน พบว่าปัจจัยที่ทำให้เนื้อที่การผลิตลดลง และส่งผลกระทบต่อปริมาณการผลิตทุเรียนโดยรวม ยังคงเป็นสาเหตุมาจากโรครากเน่าโคนเน่า และหนอนด้วงหนวดยาวเจาะลำต้นทุเรียนที่ทำให้ต้นทุเรียนตายเป็นจำนวนมาก เกษตรกรจึงต้องโค่นต้นทุเรียนทิ้ง ประกอบกับการแปรปรวนของสภาพอากาศทำให้ทุเรียนออกดอกหลายรุ่น และผลทุเรียนร่วงหล่นก่อนเก็บเกี่ยว รวมทั้งเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปปลูกพืชชนิดอื่นแทน ได้แก่ ปาล์มน้ำมัน และยางพารา ส่วนปัญหาเดิมที่ยังคงเป็นปัญหาต่อเนื่องถึงปัจจุบัน แม้จะมีการดำเนินการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ราคาผลผลิตตกต่ำในช่วงกลางฤดูการผลิต เนื่องจากผลทุเรียนมากกว่าร้อยละ 50 ของผลผลิตรวมทั้งประเทศ และของแต่ละแหล่งผลิตที่สำคัญ โดยเฉพาะภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด จะออกสู่ตลาดพร้อมกันในช่วงเวลา 2 - 3 สัปดาห์ของช่วงกลางฤดูเก็บเกี่ยว คือ เดือนพฤษภาคม-ต้นมิถุนายน ทำให้ราคาขายทุเรียนตกต่ำ เนื่องจากมีปริมาณผลผลิตมากเกินไปเกินกว่าความสามารถของตลาดจะรองรับได้ ประกอบกับการตลาดที่ด้อยประสิทธิภาพ และขาดมาตรการที่เข้มแข็ง ทำให้ราคาผลผลิตตกต่ำลงไปอีก นอกจากนี้ปัญหาการคละปนปลอมปนทุเรียนอ่อนของผู้ประกอบการส่งออกที่ขาดความรู้ ความชำนาญ และความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ ทำให้คู่ค้า

ในตลาดต่างประเทศไม่ยอมรับสินค้า และมักอ้างข้อกีดกันทางการค้าที่มีใช้ภาษี เช่น ด้านสุขอนามัย โรค แมลง และสารพิษตกค้างที่ติดไปกับผลผลิต จนทำให้ผู้ประกอบการบางรายขาดทุน การค้าทุเรียน จึงแก้ปัญหาการขาดทุนด้วยกตราคาการรับซื้อทุเรียนในช่วงกลางฤดูการผลิตในราคาที่ต่ำมาก สถานการณ์เช่นนี้เกิดเป็นประจำทุกปี ซึ่งหากปล่อยไว้ไม่แก้ไข หรือแก้ไขไม่ถูกวิธี จะยิ่งทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงเรื่อยๆ จนทำให้ธุรกิจทุเรียนของประเทศไทยเข้าสู่ภาวะวิกฤต ดังนั้น ภาครัฐจึงมีนโยบาย และวางระบบกลไกวางแผนร่วมกัน โดยได้ทำการรวบรวมประเด็นปัญหาพิษเพื่อจัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์และพัฒนางานทุเรียน สำหรับวางแนวทางการวิจัยในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง ตรงกับความต้องการของเกษตรกร และผู้ประกอบการเกี่ยวกับทุเรียน เพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตทุเรียนคุณภาพของประเทศไทยให้มีความยั่งยืน การปลูกและผลิตทุเรียนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษจะมีน้อยกว่าทางภาคตะวันออก แต่ความนิยมในทุเรียนของจังหวัดยังมีมากขึ้น โดยสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดศรีสะเกษ ระบุว่า ทุเรียนศรีสะเกษ ได้รับการยอมรับว่ามีชื่อเสียง ในด้านเนื้อทุเรียนที่มีเนื้อละเอียดนุ่ม รสชาติ และความหลากหลาย กล่าวกันว่า ดินในแถบศรีสะเกษ เป็นดินเหนียวที่มีธาตุอาหารของพืชอย่างบริบูรณ์

สภาพจังหวัดศรีสะเกษ ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ที่สุดในประเทศ มีประชากร 2,458,370 คน เป็นเกษตรกรประมาณ 222,340 ครัวเรือน ผลิตภัณฑ์มวลรวม (GPP) ภาคเกษตรของจังหวัดศรีสะเกษประมาณ 28,590 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 37 ของ GPP จังหวัด รายได้ของเกษตรกรประมาณ 73,280 บาทต่อครัวเรือน อาชีพการเกษตรที่สำคัญคือการทำนา และการเพาะปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น และมีบางส่วนที่ปลูกไม้ผลและยางพารา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุเรียน ซึ่งแม้ว่าศรีสะเกษจะไม่ได้อยู่ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งผลิตสำคัญของทุเรียน แต่มีบางจุดบางพื้นที่ที่มีศักยภาพสามารถปลูกทุเรียนได้ และเป็นทุเรียนที่มีคุณภาพดี มีความโดดเด่นเฉพาะตัว คือเนื้อนุ่ม ละเอียด ห้าง ไม่แฉะติดมือ รสชาติดี มัน ไม่หวานจัด กลิ่นไม่แรง สีสวย มีพูที่สวยงาม พื้นที่ปลูกทุเรียนของจังหวัดศรีสะเกษอยู่ในเขตอำเภอขุนหาญ กันทรลักษณ์ และอำเภอรัตนนะ มีพื้นที่รวมทั้งหมดประมาณ 2,500 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกทุเรียนที่ให้ผลแล้วร้อยละ 85 มีเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนราว 500 ครัวเรือน ปริมาณผลผลิต 4,000 ตัน รายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ประมาณ 423,400 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งสูงกว่ารายได้ของเกษตรกรที่ปลูกข้าวต่อครัวเรือน ซึ่งสูงกว่ารายได้ของเกษตรกรที่ปลูกข้าวและพืชไร่ ผลผลิตทุเรียนของศรีสะเกษร้อยละ 80 เป็นทุเรียนส่งออก โดยส่งออกไปยังตลาดจีนเป็นหลัก แต่จากความนิยมบริโภคทุเรียนในปัจจุบัน รัฐบาลจึงได้มีการจัดการประกวดทุเรียน และจัดทำมาตรฐานทุเรียนเพื่อการส่งออก ทำให้ได้ทุเรียนพันธุ์ที่มีลักษณะตามต้องการ ทั้งในด้านรูปทรง กลิ่น และรสชาติ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ตลาดการบริโภคทั้งในและต่างประเทศเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้ชาวสวนมีการปลูกทุเรียนเพื่อสนองความต้องการของตลาดเพิ่มขึ้น โดยมุ่ง ปลูกทุเรียนพันธุ์ที่เป็นพันธุ์เพื่อการค้าเป็นหลักจากข้อเท็จจริงที่กล่าวจะเห็นว่า ทุเรียนในจังหวัดศรีสะเกษ ยังคงเป็นที่ยอมรับในด้านรสชาติและความอร่อย แต่ด้วยพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงเกิดแรงจูงใจในการที่จะศึกษาค้นคว้า หาพื้นที่เกษตรกรรมที่มีอยู่เพื่อการปลูกทุเรียนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีการนำระบบสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ (Geographic Information System : GIS) ร่วมกับเทคโนโลยีการสำรวจ

ระยะไกล(Remote Sensing : RS) ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ มาช่วยในการวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการหาพื้นที่ที่มีศักยภาพและเหมาะสม ในการปลูกทุเรียนในจังหวัดศรีสะเกษ อย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจมุ่งศึกษาถึง นโยบาย และกลไก การส่งเสริมการปลูกพืชสวน(ทุเรียน) ของ อปท.และภาครัฐในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเป็นการส่งเสริมการปลูกพืชสวน(ทุเรียน)ให้เกิดขึ้นใน จังหวัดศรีสะเกษ ด้วยนโยบาย และกลไก การส่งเสริมการปลูกพืชสวน(ทุเรียน) และเป็นการลดปัญหา การปลูกพืชสวนทุเรียนอย่างยั่งยืนต่อไป

1.2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษานโยบาย การส่งเสริมการปลูกพืชสวนของ อปท. และภาครัฐ
- 1.2.2 เพื่อศึกษากลไก การส่งเสริมการปลูกพืชสวนของ อปท. และภาครัฐ
- 1.2.3 เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มการส่งเสริมการปลูกพืชสวน

1.3. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร(Document Research) นโยบายและกลไก การส่งเสริมการปลูกพืชสวน (ทุเรียน) ของ อปท.และภาครัฐ ตั้งแต่สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงาน เกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรตำบล และชาวสวนทุเรียน ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยกำหนดขอบเขต ของการวิจัย ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

- 1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ นโยบาย และกลไก การส่งเสริมการ ปลูกพืชสวนของ อปท. และภาครัฐ
- 2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ตำรา เอกสาร บทความและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจาก อินเทอร์เน็ต

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการทำวิจัย คือ สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองศรีสะเกษ สำนักงานเกษตรอำเภอขุนหาญ สำนักงานเกษตรอำเภอกันทรลักษ์ สำนักงานเกษตรอำเภอสรีรัตนะ สำนักงานเกษตรตำบล และชาวสวนทุเรียน ในเขตจังหวัดศรีสะเกษ

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสำนักงานเกษตรจังหวัด ผู้บริหารสำนักงานเกษตร อำเภอ ผู้บริหารสำนักงานเกษตรตำบล และชาวสวนทุเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้คัดเลือกผู้บริหารสำนักงานเกษตรจังหวัด ผู้บริหารสำนักงานเกษตรอำเภอ ผู้บริหารสำนักงาน เกษตรตำบล และชาวสวนทุเรียน เพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบ เจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนเพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

- 1) ผู้บริหารสำนักงานเกษตรจังหวัด 1 คน
- 2) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องผู้บริหารสำนักงานเกษตรอำเภอ 4 คน
- 3) ผู้บริหารสำนักงานเกษตรตำบล 8 คน
- 4) ชาวสวนทุเรียน 7 คน

จากเกณฑ์การคัดเลือก ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ ผู้บริหารสำนักงานเกษตรจังหวัด ผู้บริหารสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองศรีสะเกษ ผู้บริหารสำนักงานเกษตรอำเภอขุนหาญ ผู้บริหารสำนักงานเกษตรอำเภอกันทรลักษ์ ผู้บริหารสำนักงานเกษตรอำเภอศรีรัตนะ ผู้บริหารสำนักงานเกษตรตำบล และชาวสวนทุเรียนจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้คัดเลือกมา ผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็น 4 อำเภอ จำนวนทั้งสิ้น 20 คน

1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เริ่มตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2559 ถึงเดือน กันยายน 2560 รวมทั้งสิ้น 12 เดือน

1.4. ความสำคัญของการวิจัย

1.4.1 ทำให้ทราบถึง นโยบาย และกลไก การส่งเสริมการปลูกพืชสวน(ทุเรียน) ของ อปท.และภาครัฐในจังหวัดศรีสะเกษ ต่อสภาพการบริหารงานในส่วนงานของ อปท.และภาครัฐ

1.4.2 ทำให้ทราบปัจจัยภูมิหลังของบุคลากร ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ อายุงานการบริหารราชการ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งทางวิชาการ รวมถึงการมีประสบการณ์ในการนำนโยบาย และกลไก การส่งเสริมการปลูกพืชสวน(ทุเรียน) ของ อปท.และภาครัฐในจังหวัดศรีสะเกษ

1.4.3 ทำให้ทราบปัจจัยภูมิหลัง ลักษณะของนโยบาย และกลไก การส่งเสริมการปลูกพืชสวน(ทุเรียน) ของ อปท.และภาครัฐในจังหวัดศรีสะเกษ มีประสิทธิผลและมีความสัมพันธ์กันหรือไม่

1.5. คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

นโยบาย หมายถึง แนวทางหรือกรอบที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการดำเนินงานหรือปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ

กลไก หมายถึง สิ่งที่ทำให้ระบบมีการขับเคลื่อนหรือดำเนินอยู่ได้ โดยมีการจัดสรรทรัพยากร มีการจัดองค์การ หน่วยงาน หรือกลุ่มบุคคลเป็นผู้ดำเนินงาน

ผู้บริหาร หมายถึง ผู้ที่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าหรือผู้มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนด และผู้บริหารยังแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

ผู้บริหารระดับสูง หมายถึง ผู้ริเริ่มต่อตั้งองค์กร หรือประธานกรรมการไปจนถึงกรรมการผู้จัดการ ซึ่งมีหน้าที่กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบายและกลยุทธ์ เป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับทิศทางการดำเนินงานโดยรวมขององค์การ

ผู้บริหารระดับกลาง หมายถึง ผู้อำนวยการ หัวหน้าศูนย์ ผู้จัดการแผนก หรือหัวหน้าสายงาน มีหน้าที่ดำเนินงานตามนโยบายและแผนงานที่ได้กำหนดไว้ รวมถึงการประสานงานระหว่างผู้บริหารระดับสูง เพื่อกำหนดนโยบายให้ผู้จัดการระดับล่าง ได้นำแผนงานไปปฏิบัติ

ผู้บริหารระดับล่าง หมายถึงหัวหน้าแผนกหรือหัวหน้าคนงาน มีหน้าที่ทำตามนโยบายที่ผู้บริหารระดับสูงและผู้บริหารระดับกลางกำหนดไว้ รวมทั้งการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาให้กับทีม สร้างแรงจูงใจและสามารถรับผิดชอบแทนผู้ที่อยู่ในแผนกของตนได้

ชาวสวน คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนผลไม้ ต้นไม้ต่างๆ เช่น สวนลำไย สวนลิ้นจี่ สวนทุเรียน สวนส้ม สวนกล้วยไม้ เป็นต้น

พืชสวน คือ พืชที่ปลูกในพื้นที่ไม่มากหรือมาก ๆ ก็ได้ แต่ต้องปฏิบัติดูแลรักษาอย่างประณีต ส่วนมากอายุยืน สามารถเก็บเกี่ยวได้เป็นเวลาหลายปีติดต่อกัน แบ่งออกได้เป็นหลายแขนง พืชผัก ไม้ผล ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น

1.6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 การศึกษามุ่งเน้นที่นโยบาย การส่งเสริมการปลูกพืชสวน(ทุเรียน)ของ อปท. และภาครัฐ ใน ระดับที่จะนำไปใช้ ปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ ซึ่งจะทำให้มีพื้นที่การปลูก เพิ่มขึ้น ประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้น และคุณภาพผลผลิตดีขึ้น

1.6.2 การศึกษาทั่วโลก การส่งเสริมการปลูกพืชสวนของ อปท. และภาครัฐเกษตรกรที่ทำนาปลูกยางพารา หันมาปลูกทุเรียนที่มีรายได้ดีกว่าเดิม ส่วนเกษตรกรที่ปลูกทุเรียนอยู่เดิม จะทำให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น

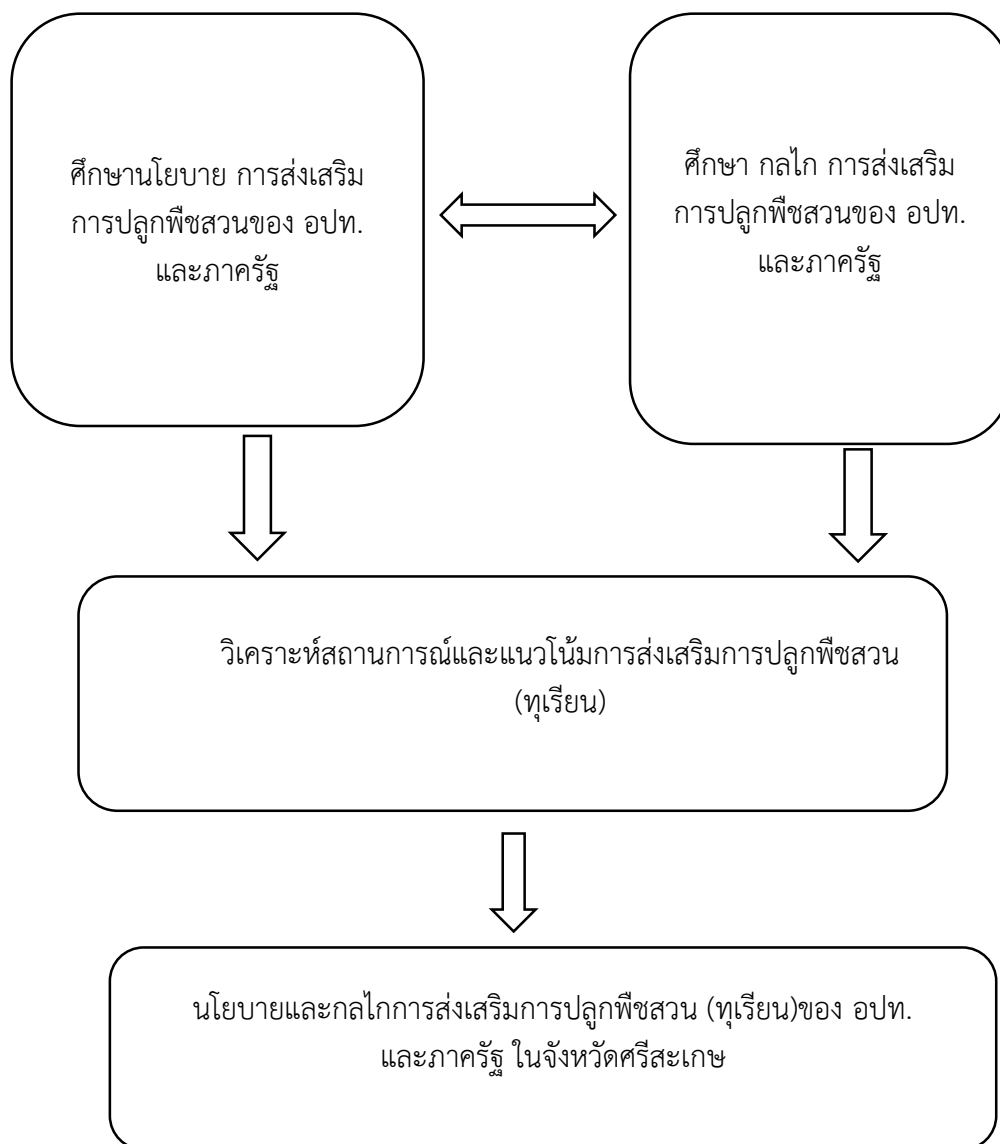
1.6.3 ต้นทุนการผลิตลดลง แต่คุณภาพของทุเรียนดีขึ้น ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

1.6.4 ผลการศึกษาจะทำให้มีแนวการส่งเสริมการปลูกพืชสวนของ อปท. และภาครัฐในระดับพื้นที่ โดยมีการลงไปวิเคราะห์ จะสามารถชี้เป้าหมายของการส่งเสริมการ ปลูกพืชสวนของ อปท. และภาครัฐได้ทั้งมิติของพื้นที่ และมิติประเด็นการส่งเสริม การปลูกพืชสวน

1.6.5 ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และประสานประโยชน์ร่วมกันในด้านการศึกษาวิจัย การนำไปใช้ประโยชน์ และการวาง แนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ

1.7 กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยกำหนดกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ที่สำคัญ ดังนี้

บทที่ 2 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย “นโยบายและกลไกการส่งเสริมการปลูกพืชสวน (ทุเรียน) ของ อปท. และภาคีรัฐในจังหวัดศรีสะเกษ ” ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนโยบายและกลไกการส่งเสริมการปลูกพืชสวน
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายและกลไกการส่งเสริมการปลูกพืชสวน
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายและกลไกการส่งเสริมการปลูกพืชสวน ตามหลักพระพุทธศาสนา
- 2.4 นโยบายและกลไกการส่งเสริมการปลูกพืชสวน (ทุเรียน)ในจังหวัดศรีสะเกษ
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 บริบทพื้นที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนโยบายและกลไกการส่งเสริมการปลูกพืชสวน

ทฤษฎีชนชั้นผู้นำ (elite theory) เป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายถึง การกำหนดนโยบาย จากความปรารถนาและความต้องการของชนชั้นผู้นำประเทศเนื่องจากประเทศถูกปกครอง ด้วยระบอบอำนาจอธิปไตยเป็นของผู้ปกครองประเทศแต่ผู้เดียว ซึ่งผู้นำในระบอบนี้ใช้อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จหรือแบบเผด็จการ หรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ฯลฯ เพราะหลักการของตัวแบบชนชั้นผู้นำที่ใช้ในการวิเคราะห์การกำหนดนโยบายสาธารณะ จะให้ความสำคัญกับบทบาทหรืออิทธิพลของชนชั้นผู้นำหรือชนชั้นผู้ปกครอง ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ นโยบายสาธารณะอย่างเด็ดขาด โดยชนชั้นปกครองเหล่านี้จะยึดถือความพึงพอใจ (preference) หรือค่านิยม (values) ของตนเองและพวกพ้องที่ใกล้ชิดเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจนโยบาย ด้วยเหตุนี้นโยบายจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความพอใจหรือค่านิยม ส่วนตัวของชนชั้นผู้นำโดยตรง ข้าราชการเป็นเพียงผู้ทำหน้าที่นำนโยบายที่กำหนดโดย ชนชั้นผู้นำไปสู่ประชาชนเท่านั้น ทิศทางของการกำหนดนโยบายจึงเป็นทิศทางแบบ แนวตั้ง (vertical) จากชนชั้นผู้ปกครองลงมาสู่ประชาชน

ทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม (group theory) ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายการกำหนด นโยบายสาธารณะที่มาจากระบอบการเมือง ที่ประกอบไปด้วย กลุ่มผลประโยชน์ที่ต่างช่วงชิงอำนาจและผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน สมบัติ อารงธัญวงศ์ (2544, หน้า 20) ได้อธิบายแนวคิดนี้ไว้ว่า เปรียบเสมือนระบอบที่มีแรงผลักดันและแรงกดดันที่กระทำปฏิสัมพันธ์ต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ

ทฤษฎีเชิงระบบ (system theory) ทฤษฎีนี้เป็นการอธิบายให้เห็นถึงนโยบาย สาธารณะที่มาจากกรอบความคิดเชิงฐานคติเป็นระบบที่คำนึงถึงระบบของสิ่งมีชีวิต ซึ่งจะต้องทำงานอย่างเป็นระบบ โดยมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดย Easton (1953, pp. 383-400) ได้นำมาประยุกต์ในการอธิบายการเมืองว่า การเมืองดำรงอยู่เสมือนชีวิตการเมือง (political life) ดังนั้น ชีวิตการเมืองจึงต้องดำรงอยู่อย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมือง และสิ่งแวดล้อม

(environment) ที่อยู่ล้อมรอบระบบการเมือง พลังของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อระบบการเมือง เรียกว่า ปัจจัยนำเข้า (input) ซึ่งเป็นเงื่อนไขหรือสถานการณ์สำคัญประกอบไปด้วยความต้องการ การเรียกร้อง และการสนับสนุนของประชาชนและสังคม ส่วนระบบการเมืองเปรียบเสมือนกล่องดำ (black box) คือ กลุ่มของโครงสร้าง มีกิจกรรมทางการเมืองและการบริหารที่สัมพันธ์กัน ส่วนการใช้อำนาจในการบริหารตามค่านิยมของสังคม ประเพณี และกฎ ระเบียบต่างๆ (conversion process) เมื่อปัจจัยนำเข้าได้เข้ามาสู่กระบวนการของกล่องดำ ก็จะผลิตผลลัพธ์หรือผลผลิตออกมาเรียกว่า ปัจจัยนำออก (out put) ของระบบการเมือง หรือผลผลิตของระบบการเมือง และผลผลิตของระบบการเมืองนี้เองก็จะทำหน้าที่ส่งย้อนกลับเข้าสู่สิ่งแวดล้อมในรูปของผลสะท้อนกลับหรือผลกระทบ (feed back) เพื่อสนองตอบความต้องการของสังคมและการสนับสนุนของประชาชนอันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างแรงผลักดันของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อระบบการเมือง เกิดความสัมพันธ์ แบบพลวัต (dynamic system) โดยจะมีการปรับตัวเพื่อสร้างระบบให้มีความสมดุลเพื่อให้ ชีวิตการเมืองดำรงอยู่ได้ ตลอดไป (Easton, 1965, p. 112)

ทฤษฎีเกี่ยวกับสถาบัน (institutional theory) แสดงให้เห็นถึงนโยบายสาธารณะ ในฐานะที่เป็นผลผลิตของสถาบันทางการเมือง โดยโครงสร้างของสถาบันทางการเมือง การจัดระเบียบในสถาบัน และขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ของสถาบันทางการเมือง ซึ่งจะมีผลต่อเนื่องต่อการกำหนดนโยบาย และเนื้อหาของนโยบายสาธารณะ (Anderson, 1994, pp. 31-32) ทฤษฎีสถาบันการเมือง เปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีเชิงระบบ ทั้งนี้ เพราะว่าการกิจกรรมทางการเมืองโดยทั่วไป ล้วนมีศูนย์กลางอยู่ที่สถาบันทางการเมืองทั้งสิ้น สถาบันทางการเมืองที่สำคัญเหล่านี้ ได้แก่ สถาบันนิติบัญญัติ สถาบันบริหาร สถาบันตุลาการ สถาบันการปกครองท้องถิ่น และสถาบันพรรคการเมือง เป็นต้น ซึ่งนโยบาย สาธารณะจะถูกกำหนดไปปฏิบัติและใช้บังคับโดยสถาบันเหล่านี้ (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2544, หน้า 224) ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายสาธารณะและสถาบันราชการจะดำเนินไปอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ นโยบายจะไม่มีผลเป็นนโยบายสาธารณะจนกว่านโยบายนั้นจะได้รับ ความเห็นชอบ ถูกนำไปปฏิบัติและใช้บังคับโดยสถาบันราชการที่รับผิดชอบหรือสถาบันราชการที่มีบทบาทในการกำหนด คุณลักษณะของนโยบายสาธารณะ เพราะสถาบันราชการ เป็นผู้รับรองความชอบธรรม (legitimacy) ของนโยบาย เนื่องจากจะมีผลเป็นข้อผูกพัน ทางกฎหมายที่ประชาชนต้องปฏิบัติตาม นอกจากนี้ยังต้องมีลักษณะของความครอบคลุม ทั้งสังคม (universality) และรัฐบาลเท่านั้นที่เป็นผู้ผูกขาดอำนาจ การบังคับใช้ (coercion) กล่าวคือ มีแต่รัฐบาลเท่านั้นที่สามารถลงโทษผู้ฝ่าฝืนนโยบายหรือกฎหมาย ของรัฐได้ (Dye, 1984, pp. 20-21)

หลักทฤษฎีตัวแบบเชิงเหตุผล (rational model) ในการศึกษา นโยบายสาธารณะดังที่ Dye (1978, pp. 142-148) ได้กล่าวไว้ว่า ในความเข้าใจของการตัดสินใจด้วยเหตุผล เป็นตัวแบบที่มุ่งเน้นคุณค่าของนโยบายสาธารณะที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดทางสังคม โดยใช้หลักของการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์เป็นสำคัญ คือ จะไม่มีการใช้นโยบายที่มีต้นทุนสูงกว่าค่าผลประโยชน์ และผู้ตัดสินใจ การเลือก นโยบายนั้นจะเลือกทางเลือกที่ให้ประโยชน์ตอบแทนต่อต้นทุนหรือการลงทุนของภาครัฐที่ สูงสุด เพื่อการนำนโยบายไปใช้ในการแก้ปัญหาของสังคมและประเทศชาติ ตลอดจน การปฏิบัติ โดยอาศัยการใช้ปัจจัยสำคัญในการเลือกนโยบายจาก ทฤษฎีการเลือกอย่างมี เหตุผล (rational-choice theory) ผสมผสานกับหลักของเหตุผลด้วย กล่าวคือ ทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล เป็นการตัดสินใจ

อย่างมีเหตุผลของผู้ตัดสินใจเพื่อบรรลุความพึงพอใจ สูงสุดของตนเอง โดยใช้หลักของเศรษฐศาสตร์ จุลภาค (Downs, 1957) ปัจจัยที่สำคัญ อาจเป็นอิทธิพลที่สูงสุด ในการเปลี่ยนแปลงของนโยบายหรือ การดำเนินการตามนโยบาย นั้นๆ ให้เหมาะสมกับสภาพของสิ่งแวดล้อม ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มี ที่สิ้นสุด ภายใต้กรอบความคิดของตัวแบบ หลักเหตุผล นโยบายสาธารณะจะมีลักษณะของหลักการ เหตุผลก็ต่อเมื่อ ความแตกต่างระหว่างคุณค่าที่บรรลุและคุณค่าที่ต้องสูญเสียไปมีค่าเป็นบวก และมีค่า มากกว่าทางเลือกนโยบายอื่น ซึ่งค่าดังกล่าวมีความหมายถึง การคำนวณค่า คุณค่าทั้งทางการเงิน เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองทั้งหมด (Dye, 1984, pp. 30-34)

ในการเลือกนโยบาย โดยยึดหลักเหตุผลนั้น ผู้พิจารณาเลือกนโยบายควร มีหลักต้อง คำนึงถึง 5 ประการ คือ

- (1) ผู้พิจารณาต้องเข้าใจถึงคุณค่าที่พึงปรารถนาของสังคมทั้งหมด และการให้น้ำหนักความสำคัญ ของคุณค่าเหล่านั้น
- (2) ผู้พิจารณาต้องเข้าใจ ทางเลือกนโยบายที่เป็นไปได้ทั้งหมด
- (3) ผู้พิจารณาต้องเข้าใจผลลัพธ์และการคาดหวังทั้งหมดของแต่ละทางเลือก
- (4) ผู้พิจารณาต้องสามารถคำนวณสัดส่วนระหว่างผลประโยชน์และต้นทุนของทางเลือกนโยบาย นั้นๆ ได้ชัดเจน และ

(5) การตัดสินใจผู้พิจารณาจะต้องพิจารณาเปรียบเทียบทางเลือกนโยบายอื่นๆ โดยคำนึงถึง ประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ผลลัพธ์ของนโยบายที่ผ่านกระบวนการพิจารณาดังกล่าว ถือว่า เป็นการเลือก นโยบายโดยยึดหลักเหตุผลที่แท้จริง โดยทฤษฎีนี้ถือว่าเป็นรากฐานต่อทฤษฎีหลักการ และเหตุผลของการตัดสินใจเลือกนโยบาย (the rational-comprehensive theory

ทฤษฎีใหม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำการศึกษาและวิจัยเชิงปฏิบัติ เกี่ยวกับ ทฤษฎีใหม่มาเป็นเวลานานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ในพื้นที่ส่วนพระองค์ขนาด 16 ไร่ 2 งาน 23 ตารางวา ใกล้วัดมงคล ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และทรงมอบให้มูลนิธิชัยพัฒนาที่ทรงจัดตั้ง ขึ้นมาเพื่อเสริมโครงการของรัฐ ทั้งนี้ก่อนที่จะทรงนำเอกสารออกเผยแพร่อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2537 นั้น ทรงให้จัดตั้ง "ศูนย์บริหารพัฒนา" ตามแนวพระราชดำริ อยู่ในความรับผิดชอบของมูลนิธิชัย พัฒนา เพื่อเป็นต้นแบบสาธิตการพัฒนาด้านการเกษตรโดยประสานความร่วมมือระหว่าง วัด ราษฎร และรัฐ ทำการเผยแพร่อาชีพการเกษตรและจริยธรรมแก่ประชาชนในชนบท โดยทรงหวังว่าหาก ประสบความสำเร็จก็จะใช้เป็นแนวทางสาธิตในท้องที่อื่นๆ ต่อไป ทั้งนี้ในส่วนของการพัฒนาด้าน การเกษตรนั้น ก็คือแนวคิดและมรรควิธีที่รู้จักกันในนาม "**เกษตรทฤษฎีใหม่**" (อำพล, 2542: 3-4) พระราชดำริ "**ทฤษฎีใหม่**" เป็นแนวทางหรือหลักการในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาคือที่ดิน และน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการดำเนินการทฤษฎีใหม่ ได้ พระราชทานขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น สถานะพื้นฐานของเกษตรกร คือ มีพื้นที่น้อย ค่อนข้างยากจน อยู่ ในเขตเกษตรน้ำฝนเป็นหลัก โดยในขั้นที่ 1 นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเสถียรภาพของการผลิต เสถียรภาพด้านอาหารประจำวัน ความมั่นคงของรายได้ ความมั่นคงของชีวิต และความมั่นคงของ ชุมชนชนบท เป็นเศรษฐกิจพึ่งตนเองมากขึ้น มีการจัดสรรพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ให้แบ่งพื้นที่ ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30:30:30:10 ซึ่งหมายถึง พื้นที่ส่วนที่หนึ่งประมาณ 30% ให้ชุดสระ

เก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและ ใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำ และพืชน้ำต่าง ๆ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุง ผักกะเฉด ฯ ได้ด้วย) พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันในครัวเรือนให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สามประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย และพื้นที่ส่วนที่สี่ประมาณ 10% ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ (ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น)

ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนเป็นระยะเวลาพอสมควรจนได้ผลแล้ว เกษตรกรก็จะพัฒนาตนเองจากขั้น "พออยู่พอกิน" ไปสู่ขั้น "พอมีอันจะกิน" เพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สองและขั้นที่สามต่อไปตามลำดับ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2542)

ขั้นที่ 2 ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่ม หรือ สหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจกันดำเนินการในด้าน

(1) **การผลิต** เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิตโดยเริ่มตั้งแต่ ขึ้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การหาน้ำ และอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก

(2) **การตลาด** เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหาขั้วรถรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี และลดค่าใช้จ่ายลงด้วย

(3) **ความเป็นอยู่** ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่าง ๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง

(4) **สวัสดิการ** แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิการและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้ให้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ

(5) **การศึกษา** มีโรงเรียนและชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

(6) **สังคมและศาสนา** ชุมชนควรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ

ขั้นที่ 3 ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ดีขึ้นฐานะมั่นคงขึ้น เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัทห้างร้านเอกชน มาช่วยในการทำธุรกิจ การลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัท จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

- เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)

- ธนาคารกับบริษัทสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง)
- เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ ซื้อในราคาขายส่ง)
- ธนาคารกับบริษัทจะสามารถกระจายบุคลากร (เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายและกลไกการส่งเสริมการปลูกพืชสวน

เคลซีและเฮิร์น (Kelsey and Hearne 1963 : 1) กล่าวว่า งานส่งเสริมเป็น การศึกษา นอกระบบโรงเรียน ซึ่งผู้ใหญ่และเยาวชนเรียนโดยการปฏิบัติเป็นงานที่ประสานร่วมมือกัน ระหว่าง รัฐบาล สถาบันศึกษาทางเกษตรและประชาชน เพื่อให้การศึกษาและการบริการที่สอดคล้องกับ ความ ต้องการของประชาชน วัตถุประสงค์ที่สำคัญของงานส่งเสริมก็เพื่อพัฒนาประชาชน งานส่งเสริม การเกษตรเป็นกระบวนการเรียกกันว่า กระบวนการส่งเสริมการเกษตร (Agricultural extension process) คล้ายๆ กับกระบวนการติดต่อสื่อสาร (communication process) คือมีแหล่งความรู้เช่น กรมต่างๆ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์สถาบันการศึกษา สถาบันวิจัยและ แหล่งความรู้ทางเกษตร อื่นๆ มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมทำหน้าที่ถ่ายทอดข่าวสารและความรู้ต่างๆ (โดยวิธีการ ส่งเสริมและใช้สื่อชนิด ต่างๆ) ไปยังจุดหมายปลายทางคือ ผู้รับ ได้แก่บุคคลเป้าหมายต่างๆ เช่น เกษตรกร แม่บ้าน เยาวชน หรือบุคคลอื่น ขณะเดียวกันก็รับฟังปัญหา ความคิดเห็นจากบุคคลเป้าหมายด้วย ทั้งนี้ เพื่อปรับปรุง กระบวนการส่งเสริมให้ได้ผลตามที่มุ่งหวัง จากที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นสรุปได้ว่า งานส่งเสริมการเกษตรมี จุดมุ่งหมายที่จะพัฒนา ประชาชนในชนบทโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร ให้เขามีความสามารถในการ ประกอบอาชีพการเกษตรให้ เกิดความก้าวหน้าและมีรายได้เพิ่มขึ้นอันจะส่งผลดีต่อระดับความเป็นอยู่ ในครอบครัวของเขาเองและ ประเทศชาติโดยส่วนรวม งานส่งเสริมการเกษตรเป็นกระบวนการคล้าย ๆ กับกระบวนการติดต่อสื่อสารที่มีการ ถ่ายทอดความรู้วิธีการ หรือเทคโนโลยีการเกษตรไปยังเกษตรกร ทำการติดตาม แนะนำ ช่วยเหลือ ให้ เกิดการปฏิบัติจนบรรลุ

โมเซอร์ (Mosher, 1978:35-41) ได้แนะนำหลักการบางประการเป็นข้อสรุปสั้น ๆ เพื่อการ ทำงานส่งเสริมการเกษตรให้ได้ผล ดังนี้ 1. วัตถุประสงค์หลักของงานส่งเสริมการเกษตรก็คือการช่วยให้ ครอบครัวเกษตรกรได้รับความรู้ และทักษะใหม่ๆ ที่ตรงกับความสนใจกับความต้องการของเขา เพื่อ พัฒนาฟาร์มหรือไร่เนา ให้ เจริญก้าวหน้า และปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น 2. งาน ส่งเสริมการเกษตรควรเริ่มกิจกรรมที่ครอบครัวชาวชนบท ณ ท้องถิ่นที่เขาอยู่ 3. ในการทำงานส่งเสริม การเกษตร ต้องถือว่าเกษตรกรทุกคนรวมทั้งภรรยาของเขาเป็นผู้ใหญ่ที่มี เหตุผล 4. แนวคิดหรือวิธี ปฏิบัติใหม่ๆ ที่ส่งเสริม ต้องมีความถูกต้องทางวิชาการ 5. ควรส่งเสริมแนะนำหรือสาธิตวิธีการเกษตร แผนใหม่ในเวลาซึ่งเหมาะสมที่จะนำไปปฏิบัติได้ทัน ฤดูกาล 6. วิธีการเกษตรแผนใหม่ที่จะนำไป ส่งเสริมแนะนำแก่เกษตรกรต้องทำเป็นขั้นตอนที่ชัดเจน ทีละ เรื่อง หรือทีละอย่างเพื่อสร้างความเข้าใจ ต่อเนื่อง 7. การส่งเสริมการเกษตรที่ได้ผลดีคือ การใช้วิธีการสอนหลายๆ อย่าง หรือแบบผสมผสาน 8. การติดต่อนัดหมายพบปะกับเกษตรกรควรเป็นช่วงเวลาที่เกษตรกรว่างจากภารกิจต่างๆ 9. กิจกรรม การส่งเสริมจะมีผลกระทบต่อการเพิ่มผลผลิตได้อย่างชัดเจน เฉพาะในท้องที่มีมีการ ใช้เทคโนโลยีที่มี

อยู่เพื่อการเพิ่มผลผลิต 10. การส่งเสริมเพื่อเพิ่มผลผลิตจะสำเร็จต้องมี ความสะดวก มีสินเชื่อ และมีงานทดสอบในท้องถิ่น 11. จุดเน้นการส่งเสริมควรแปรผันไปตามความแตกต่างของแต่ละภูมิภาค

พงษ์ศักดิ์ อังสิทธิ์(2552:220-223) กล่าวว่า รูปแบบของการส่งเสริมการเกษตร สามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

1) รูปแบบการส่งเสริมเกษตรกรทั่วไป แบ่งออกเป็น

1.1) การส่งเสริมรูปแบบอย่างเป็นทางการ (Conventional Agricultural Extension Approach) เป็นการส่งเสริมตามปกติที่ปฏิบัติในประเทศโลกที่สาม เป็นการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในลักษณะวันต่อวัน เป็นปกติของการปฏิบัติตามระเบียบราชการเหมือนกันทั่วประเทศ เป้าหมายของการส่งเสริมรูปแบบนี้จะเป็นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เพื่อเพิ่มรายได้และคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และครอบครัวในชนบทด้วยการบริหารจัดการจะดำเนินการโดยรัฐบาล ส่วนกลาง โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหลัก

1.2) รูปแบบการส่งเสริมในรูปแบบของการฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน(Training and Visiting System Approach) เป็นรูปแบบที่มีการวิจัยและพัฒนาและสนับสนุนโดยธนาคารโลก ในประเทศบังคลาเทศและประเทศไทยได้นำมาประยุกต์ใช้ในปี 2520-2525 รูปแบบ และระบบการส่งเสริมเป็นผลจากการพัฒนา สำหรับประเทศใน โลกที่สาม เพื่อมุ่งพัฒนาเกษตรกรให้มีความสามารถในการเพิ่มผลผลิตในฟาร์มของแต่ละบุคคล โดยเป็นรูปแบบของระบบมุ่งที่จะให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมได้ใกล้ชิดเกษตรกรโดยการเยี่ยมและให้คำแนะนำแก่เกษตรกรและนำไปปัญหา มาสู่การแก้ไขอย่างเป็นระบบ

1.3) รูปแบบการส่งเสริมการเกษตรโดยสถาบันการศึกษา(Educational Institute Agricultural Extension Approach) เป็นการส่งเสริมในรูปแบบของการดำเนินการโดย มหาวิทยาลัย ซึ่งพบโดยทั่วไปในสหรัฐอเมริกาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยที่มีหน้าที่ในการให้การศึกษาทางการเกษตร (Land Grant University) ซึ่งจะต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบในงานส่งเสริมการเกษตร มีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเกษตร โดยบุคลากรในคณะเกษตรศาสตร์ ร่วมกับสถานีวิจัยและฟาร์มทดลองของมหาวิทยาลัยของรัฐ

2). รูปแบบการส่งเสริมทางเลือก (Alternative Approaches) ประกอบด้วย

2.1)รูปแบบการส่งเสริมมุ่งพัฒนาผลผลิตการเกษตรเฉพาะอย่าง (Commodity Specialized Approach) เป็นการมุ่งการผลิตเป็นสำคัญ

2.2) การส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม (Agriculture Extension Participatory Approach) เป็นการส่งเสริมที่คาดว่าเกษตรกรจะมีภูมิปัญญาในการทำการเกษตรเกี่ยวกับการผลิตผลผลิตทางการเกษตร โดยเกษตรกรจะมีโอกาสได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากความรู้ใหม่ เพื่อผนวกเข้ากับสิ่งที่เขารู้เดิมนั้น และความหวังว่าการส่งเสริมการเกษตรจะสำเร็จ และมีประสิทธิภาพได้โดยความร่วมมือของเกษตรกร การดำเนินการส่งเสริมในรูปแบบนี้สามารถดำเนินการ โดยการประชุมพบปะของกลุ่ม การแสดงสาธิต ความสำเร็จของการส่งเสริมรูปแบบนี้สามารถวัดจากความร่วมมือ หรือการมีส่วนร่วมของเกษตรกร

2.3) การส่งเสริมในรูปแบบของโครงการ (Project Approach) เป็นการมุ่งที่จะดำเนินการส่งเสริมที่ต้องการเวลาที่รวดเร็ว ดำเนินการโดยองค์กรของรัฐ โดยเฉพาะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2.4) การส่งเสริมในรูปแบบของการพัฒนาระบบฟาร์ม (The Farming System Development Approach) เป็นรูปแบบของการส่งเสริมที่มุ่งจะใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย (Small Farmer) เพื่อต้องการสนับสนุนเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตจากผลการวิจัยที่เหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของเกษตรกรตามสภาพระบบการผลิตในท้องถิ่นนั้นๆ

2.5) การส่งเสริมในรูปแบบของการร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่าย (Cost Sharing Approach) เป็นการคาดหมายว่าการดำเนินการส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาผลผลิตจะเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่นนั้น เพื่อการมุ่งพัฒนาตนเองของเกษตรกรและเพิ่มผลผลิตจากฟาร์ม การบริหารจัดการ โครงการส่งเสริมในรูปแบบนี้จะดำเนินการดูแลควบคุมโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเพื่อการสร้างความร่วมมือในการร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ร่วมกัน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะพิจารณาจากบุคคลภายในท้องถิ่น เพื่อลดค่าใช้จ่ายสามารถลดค่าใช้จ่ายจากส่วนกลางได้มากด้วย ความสำเร็จของโครงการส่งเสริมในรูปแบบนี้สามารถวัดได้จากความสนใจและปรารถนาเข้าร่วมโครงการของเกษตรกร เพราะบางครั้งเขาต้องมีส่วนในการเสียค่าใช้จ่ายด้วย ไม่ว่าจะด้วยตนเองหรือจากกลุ่มเกษตรกรของตน

มาศพล ศิริประกษา (2543:235-236) ได้ศึกษาความต้องการของเกษตรกรต่อการส่งเสริมการปลูกยางพารา ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ความต้องการของเกษตรกรต่อการส่งเสริมในด้านการถ่ายทอดความรู้พบว่า เกษตรกรต้องการความรู้ในระดับมาก 24 ด้าน ได้แก่ ความรู้ด้านการดูแลรักษาสวนยางก่อนและหลังการเปิดกรีด การป้องกันกำจัดโรคและแมลง การป้องกันความเสียหายจากความแห้งแล้ง การบำรุงรักษาหน้ำยาง การใช้สารเคมีเร่งน้ำยาง ระบบการกรีด เทคนิคการเปิดกรีดการกรีดยางและเก็บน้ำยางความเหมาะสมของลักษณะต้นที่สามารถเริ่มกรีดได้ เทคนิคการผลิตยางแผ่นคุณภาพ เทคนิคการปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น เทคนิคการเก็บรักษายางแผ่น การตัดชิ้นยาง การคิดราคายาง การตลาดยางพาราและอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับยางพาราความต้องการของเกษตรกรต่อการส่งเสริมในด้านวิธีการส่งเสริมและถ่ายทอดความรู้ที่พบในระดับมาก 7 วิธี คือการจัดเจ้าหน้าที่เข้าเยี่ยมบ้านและตรวจสอบสวนของเกษตรกร การจัดอบรมวิทยากรยางพาราเพิ่มเติม การจัดเจ้าหน้าที่ประชุมถ่ายทอดความรู้ภายในหมู่บ้าน การจัดทัศนศึกษาดูงาน การจัดทำแปลงสาธิต การแจกคู่มือและเอกสารแนะนำ และการจัดทำรายการเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อมวลชนระดับท้องถิ่นความต้องการของเกษตรกรต่อการส่งเสริมในด้านการบริการและสนับสนุนปัจจัยการผลิตและการตลาด ที่พบในระดับมากมี 9 ด้าน คือ ด้านสินเชื่อและประสานงานแหล่งสินเชื่อเพื่อการดูแลรักษาสวนและอุปกรณ์ เพื่อการจัดซื้ออุปกรณ์การผลิตยางแผ่นการจัดหาปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดวัชพืชที่อกเหนือจากการได้รับการสงเคราะห์การจัดหาสารเคมีป้องกันโรคแมลงในราคาถูกลงการติดต่อประสานงานแหล่งความรู้ การสร้างกลุ่มผลิตและขาย การประกันราคายาง การจัดหาตลาดรับซื้อยางและการให้ข่าวสารความเคลื่อนไหวราคาและการตลาด

อรรธาตี ชาญสุวรรณ (2543 : 69) ได้ศึกษา ความต้องการเทคโนโลยีการผลิตมะขามหวานของเกษตรกร :ศึกษารณณิเกษตรกรผู้ปลูกมะขามหวานในตำบลวังชมพู อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์พบว่า เทคโนโลยีการผลิตมะขามหวานที่เกษตรกรมีความต้องการมากคือ การป้องกันกำจัดศัตรูพืช การป้องกันกำจัดโรคพืช และการออกดอกติดฝัก ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ ด้านการตลาด และการจำหน่าย

พัฒนา นรมาศ (2543:72) ได้ศึกษา พบว่า เกษตรกรมีความต้องการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในระดับมาก เนื่องจากเป็นสื่อที่สามารถจัดหาได้ง่าย ใช้สะดวก ราคาไม่สูงเกินไป สามารถอ่านบททวนได้เมื่อเกิดความสงสัย

พิชัย ปาประลิต (2547:52) ได้ศึกษาการปรับปรุงการผลิตและการตลาดมะม่วงหิมพานต์ของเกษตรกรในนิคมสร้างตนเองลำน้ำน่าน จังหวัดอุดรธานี ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ ข้อมูลเกี่ยวกับการตลาด เกษตรกรส่วนใหญ่ขายผลิตผลให้กับพ่อค้าท้องถิ่นเพราะไม่มีเวลาที่จะนำผลผลิตไปขายที่อื่นด้วยตัวเอง โดยชำระเงินทั้งหมดเมื่อตกลงราคาซื้อขายแล้ว เกษตรกรส่วนใหญ่มีการแบ่งเกรดมะม่วงหิมพานต์และทราบข่าวสารราคาจากกลุ่มเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรส่วนปัญหาในการผลิตมะม่วงหิมพานต์ ได้แก่ ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิต ขาดอุปกรณ์ในการผลิต ขาดแคลนเงินทุน และปัญหาคุณภาพผลผลิต ปัญหาในการตลาดได้แก่ปัญหาผลผลิตตกต่ำ ปัญหาความรู้ในการคัดเกรด ปัญหาในการขนส่งและปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

นิตยา รักศีล (2550 : 207-208) ได้ศึกษาสภาพการผลิตยางพาราและความต้องการการส่งเสริมของเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราในอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า เกษตรกรมีความต้องการวิธีการส่งเสริมและการถ่ายทอดความรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด 8 ด้าน คือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเข้าเยี่ยมบ้านและตรวจสอบของเกษตรกรเป็นรายบุคคล การใช้ศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลเป็นศูนย์กลางการส่งเสริม การถ่ายทอดผ่านผู้นำกลุ่ม การจัดการฝึกอบรมด้วยวิทยากรยางพารา การให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเข้ามาจัดประชุมถ่ายทอดความรู้ในหมู่บ้าน การแจกคู่มือและเอกสารแนะนำ การจัดทำแปลงสาธิตในพื้นที่ใกล้เคียง และการจัดรายการเผยแพร่ความรู้ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ และหอกระจายข่าวในระดับท้องถิ่น สำหรับการสนับสนุนด้านการผลิตพบว่าเกษตรกรมีความต้องการอยู่ในระดับมาก คือ การจัดหาปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดวัชพืชที่นอกเหนือจากการรับสารสงเคราะห์มาขายในราคาถูก การติดต่อประสานงานแหล่งความรู้เพื่อให้เข้ามาถ่ายทอดความรู้หรือแนะนำสถานที่ที่สามารถสอบถามปัญหาในการปลูกยางพารา การสนับสนุนข่าวสารวิชาการและเทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆอยู่เสมอ และการสร้างกลุ่มผลิตยางและขายยาง ในส่วนการสนับสนุนด้านการตลาด พบว่าเกษตรกรมีความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด คือ การประกันราคาขาย การจัดหาตลาดรองรับผลผลิต การสนับสนุนองค์กรเกษตรกรเป็นผู้รับซื้อยางในท้องถิ่น การจัดตั้งตลาดกลางยางพาราในท้องถิ่น การให้ข่าวสารด้านราคาขายและการตลาด และการจัดตั้งหรือรวมกลุ่มผลิตและขาย

ฐานิยา ชูจิตารมย์(2534:223)ได้ศึกษาการผลิตมะม่วงหิมพานต์ในโครงการส่งเสริมการปลูกมะม่วงหิมพานต์แทนมันสำปะหลังของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินป่าดงชุมพวง อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการผลิตมะม่วงหิมพานต์ ส่วนใหญ่มี

ความรู้เกี่ยวกับระยะปลูก ขนาดของหลุม จำนวนปุ๋ยรองกันหลุม จำนวนสารเคมีผสมปุ๋ยรองกันหลุม การตัดเชือกพลาสติกที่พันรอยเสียบยอดออกก่อนปลูก วิธีเอาถุงพลาสติกออกจากต้นพันธุ์ ระยะห่างของพืชแซมในปีที่สอง การนำเศษวัชพืชคลุมโคลนต้น รูปสูตรปุ๋ย ระยะเวลาใส่ปุ๋ย หมายความว่า การทำแนวกันไฟ รู้จักการใช้สารเคมีกำจัดโรค วิธีป้องกันโรคราบอด ระยะเวลาตัดแต่งกิ่ง การเก็บเกี่ยวผล สำหรับความรู้ที่เกษตรกรจำนวนรองลงมา รู้ ได้แก่ พื้นที่ปลูก การใช้ไม้ปักพุงลำต้น วิธีการใส่ปุ๋ยจำนวนครั้ง / ปี ที่ใส่ปุ๋ย วิธีทำแนวกันไฟ ส่วนความรู้ที่เกษตรกรส่วนน้อยรู้ ได้แก่ กิ่งแขนงที่แตกออกมาได้ รอยเสียบยอดก่อนปลูกควรตัดออก และถั่วเหลืองใช้ปลูกเป็นพืชแซมมะม่วงหิมพานต์เพื่อคลุมดินในระยะ 2 - 2 ปีแรกก่อนที่จะมะม่วงหิมพานต์จะให้ผลความคิดเห็นต่อการผลิตมะม่วงหิมพานต์ของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรเห็นด้วยมากกับการผลิตมะม่วงหิมพานต์ โดยมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.90

กฤติกา กิตติวิโรจน์ (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการชะล้างพังทลายของดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินพร้อมกับศึกษาคุณค่าทางเศรษฐศาสตร์ของวิธีการปลูกข้าวโพดแบบอนุรักษ์ดินและน้ำวิธีต่างๆเทียบกับวิธีการปลูกข้าวโพดแบบเกษตรกรปฏิบัติในพื้นที่ลาดชัน ประกอบด้วย 2) การปลูกข้าวโพดเพียงอย่างเดียวแบบเกษตรกร และอีก 4 วิธีการปลูกแบบอนุรักษ์ดินและน้ำคือ

- 1) ปลูกข้าวโพดระหว่างแถบหญ้าแฝก
 - 2) ปลูกข้าวโพดระหว่างแถบหญ้ารูซี่และมีมะม่วงปลูกบนแถบหญ้ารูซี่
 - 3) ปลูกข้าวโพดระหว่างแถบกระถิน
 - 4) ปลูกข้าวโพดระหว่างแถบหญ้ารูซี่และมีมะม่วงปลูกบนแถบหญ้ารูซี่
- ผลการศึกษารูปได้ดังนี้ ทุกวิธีการปลูกข้าวโพดช่วยลดการสูญเสียดินและน้ำไหลบ่าได้ดีและมีปริมาณลดลง ในทุกปีของการทดลอง โดยการปลูกข้าวโพดระหว่างแถบหญ้ารูซี่และมะละกอนั้น มีประสิทธิภาพมากที่สุด ในการลดการสูญเสียดินและน้ำไหลบ่าในขณะการปลูกข้าวโพดแบบเกษตรกรนั้นมีประสิทธิภาพต่ำสุด สำหรับความอุดมสมบูรณ์ของดินนั้นในปีที่ 2 และ 2 ของการทดลอง ปลูกข้าวโพดระหว่างแถบหญ้ารูซี่และมีมะม่วงปลูกบนแถบหญ้ารูซี่และปลูกข้าวโพดระหว่างแถบหญ้ารูซี่และมีมะม่วงปลูกบนแถบหญ้ารูซี่ ให้งบบุลธาตุไนโตรเจนมากที่สุดโดยมีค่าเป็นบวก แต่เมื่อเข้าสู่ปีที่ 3 ปลูกข้าวโพดระหว่างแถบกระถินให้ค่างบบุลธาตุไนโตรเจนมากที่สุด ในขณะที่การปลูกแบบเกษตรกรให้งบบุลธาตุไนโตรเจนติดลบตลอดการทดลอง

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายและกลไกการส่งเสริมการปลูกพืชสวน ตามหลักพระพุทธศาสนา

กระแสพระราชดำริสคฺณธรรม 4 ประการ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2525 มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักฆราวาสธรรม 4 ประการ ซึ่งเป็นเครื่องขัดเกลาความต้องการส่วนจำเป็นของผู้คนให้ลดน้อยลง อันจะเป็นรากฐานที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นให้ประชาชนรู้จักพออยู่พอกิน มีความสงบ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินชีวิตเกิดความสงบสุขร่มเย็น ดังกระแสพระราชดำริสคฺณธรรมตอนหนึ่งว่า

“...คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือการรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม ประการที่สอง คือการรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น ประการที่สาม คือการอดทน อดกลั้น อดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความขู้ ความสัจสุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุผลประการใด ประการที่สี่ คือการรู้จักละวางความขู้ ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อย ของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคน พยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติ บังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้า ต่อไปได้ดังประสงค์...”^๑

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่ เริ่มงานพัฒนาเมื่อ 50 กว่าปีที่แล้ว และทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะด้านการเกษตร เราเน้นการผลิตสินค้า เพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์ เช่น เมื่อปลูกข้าวก็นำไปขายและนำเงินไปซื้อข้าว เมื่อเงินหมดก็ไปกู้ เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งชาวนาไทยตกอยู่ในภาวะเป็นหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาด้านนี้ จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง ธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นแห่งที่มาของเศรษฐกิจ พอเพียงโครงการแรกๆ ของพระองค์ได้ทรงกำชับหน่วยราชการมีได้นำเครื่องมือกลหนักเข้าไปทำงาน ทรงรับสั่งว่า หากนำเข้าไปเร็วนัก ชาวนาจะละทิ้งจอบ เสียม และในอนาคตจะช่วยตัวเองไม่ได้ ซึ่งก็ เป็นจริงในปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชดำริวิธีการที่จะช่วยเหลือราษฎรด้านการเกษตร โดย ได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2535 ณ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัย พัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการทำการเกษตรให้แก่ ราษฎร

แรงดลพระราชหฤทัยในเรื่องทฤษฎีใหม่เกิดจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยม ราษฎรบ้านกุดต่อแก่น อำเภอกุดสิมคุ่มใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 และทรงพระราชทานพระราชดำรัสแก่บรรดาคณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัย มงคลในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2535 ถึงข้อมูลเบื้องต้นจากปัญหา ข้อเท็จจริงแล้วทรงวิเคราะห์เป็นแนวคิดทฤษฎีใหม่ในการแก้ไข ในเวลาต่อมาจึงมีพระราชดำริให้ทำการ ทดลอง “ทฤษฎีใหม่” ณ วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยยาง อำเภอเมืองจังหวัดสระบุรี และเสด็จพระ ราชดำเนินทอดพระเนตรการทดลองสรุปเป็นทฤษฎีใหม่ในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2536^๒

^๑อาชวี เตาลานนท์, ดร, **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Road to Sustainable Economy**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.เม็ดทรายพริ้นติ้ง, 2550), หน้า 103.

^๒สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, **แนวคิดและทฤษฎี การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, 2541,) หน้า 227 – 231.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานคำริเพิ่มเติมมาโดยตลอด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความแข็งแรงพอ ก่อนที่จะไปผลิตเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์ โดยยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” 3 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 มีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและจัดการใช้ง่าย ฟูมฟัก

ชั้นที่ 2 รวมพลังกันในรูปกลุ่ม เพื่อการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา การพัฒนาสังคม

ชั้นที่ 3 สร้างเครือข่าย กลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายโดยประสานความร่วมมือกับภาคธุรกิจ ภาคองค์การพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูล

พระราชดำริทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด 9 ประการ คือ

1. เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม (plurality, multiplicity, multiple) ทั้งในแง่การคิด และการกระทำ ไม่เป็นเอกนิยม (unitary, singularity, uniformity) และทวินิยม (duality, binary, either – or, polarity)

2. เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเอง ดำรงอยู่ร่วมกันกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการได้โดยไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

3. เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ผนึกประสานเป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอยๆ ปฏิบัติไม่ได้

4. เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

5. เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม ฟ้าอากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจสถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่ และการผลิตของไทย ซึ่งเป็นประเทศผลิตธัญญาหาร มารวมกันเข้าเป็นทฤษฎีใหม่ โดยเน้นความสำคัญของน้ำ ที่มีต่อชีวิตเป็นพิเศษ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำ เพราะชีวิตอยู่ที่น้ำ ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้...”

6. เป็นแนวคิดที่สมสมัย และได้จังหวะเวลาที่เหมาะในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการจัดทำ และดำเนินการตามนโยบายและแผนการพัฒนาให้มีสติและความระมัดระวังในการกำหนดนโยบาย และแผนการพัฒนาให้มีสติและความระมัดระวัง ในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาประเทศ

7. เป็นแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Theory) เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม (Ethics) แห่งความพอ และ พอเพียง (Enough and Subsistence)

8. เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริงไม่มีปมด้อยหรือข้อแก้ ทั้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพ และเข้าใจหลักของสันโดษ ไม่ถูกมอง หรือถูกทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนา

9. เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาคล้ายประเทศไทยที่จะนำไปใช้^๓

ความยิ่งใหญ่ของทฤษฎีใหม่ สรุปได้เป็น 9 ประการ เรียกว่า “นพลักษณ์ของทฤษฎีใหม่” คือ

1. หลากหลาย (Multiple, Diverse)
2. ร่วมน้ำ (Co - existing)
3. คิด – ทำ (Thinking - Doing)
4. เรียบง่าย (Simple)
5. ผสานทุกส่วน (Integrating)
6. ควรแก่สถานการณ์ (Timely)
7. องค์กรรอบด้าน (Holistic)
8. บันดาลใจ (Inspiring)
9. ใฝ่อุดมการณ์ / เป็นการสากล (Universal)

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา^๔

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต

^๓ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา, 2541), หน้า 10 – 20.

^๔กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2550), หน้า 2.

และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการได้แก่

ประการที่หนึ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผล หรือผลผลิต ให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา หลักใหญ่สำคัญยิ่งคือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้านทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้าน หรือองค์กรชาวบ้าน จะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ให้หลากหลายครอบคลุมกิจกรรมต่างๆ เช่น การเกษตรแบบผสมผสานหัตถกรรมการแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขายและการท่องเที่ยวระดับชุมชน เป็นต้น เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่า เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อมกับสภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้น จึงมีได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่นๆ ด้วย เช่น การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชนความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไปสำหรับในภาคอุตสาหกรรมนั้น ก็สามารถนำ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ได้ คือ เน้นการผลิตด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และไม่ควรถืออุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกินไปเพราะหากทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ก็จะต้องพึ่งพิงสินค้าวัตถุดิบและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อนำมาผลิตสินค้า โดยต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่ในประเทศก่อน จึงจะทำให้ประเทศไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติอย่างเช่นปัจจุบัน ดังนั้น จะต้องช่วยเหลือประเทศให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเป็นผู้จุดประกายระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงอันเป็นการช่วยลดปัญหาการนำเข้าวัตถุดิบและชิ้นส่วน ที่นำมาใช้ในการผลิตให้ เป็นลักษณะพึ่งพาซึ่งมีมาแล้วเกือบ 20 ปีแต่ทุกคนมองข้ามประเด็นนี้ไปตลอดจนได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมการเป็นอยู่ หรือ การใช้ชีวิตจากภายนอกประเทศทำให้ประชาชนหลงลืมและมึนเมาอยู่กับการเป็นนักบริโภคนิยมรับเอาของต่างชาติเข้ามาอย่างไม่รู้ตัว และรวดเร็วจนทำให้เศรษฐกิจของไทยตกต่ำ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น ในสังคมเป็นประการสำคัญถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร หรือผู้มีที่ดินทั้งหลายแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรทั้งหมด ซึ่งเป็นไปไม่ได้ ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น เศรษฐกิจ

พอเพียงก็ต้องนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่พอดีอย่าฟุ่มเฟือยอย่างไร ประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ให้ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต เต็มโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง ต้องตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์โดยให้รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมหรือบริบทของสังคมไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี หรือสิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตา ที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติและรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เศรษฐกิจพอเพียง คือการดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่ คือหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตไทยที่จะทำให้ชาติบ้านเมือง และตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ ด้านเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุด

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ และไม่ตระหนี่

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรมมีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ และไม่ตระหนี่

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศน์ วัชชี มีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐศาสตร์ ที่ถือได้ว่าเป็นแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้คือ

เศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายอย่างเดียวกัน หรือเหมือนกันกับเศรษฐกิจสมดุลเศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชน โดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น หมายถึงเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือเศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่างๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหารงานหัตถกรรม ธุรกิจชุมชน ศูนย์

การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชนเพื่อการเพิ่มทุนทุกๆ ทางพร้อมกันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ^๔

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญหาพอเพียง เกิดความสมดุล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจสมดุลหรือเศรษฐกิจพื้นฐานไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ เศรษฐกิจพอเพียง อันจัดเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานนั้นมีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

1. เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อยแต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล เป็นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด

2. มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชนเพราะชุมชนเป็นพื้นฐานของสังคม

3. มีความเป็นบูรณาการ คือไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดดๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม พร้อมกันไป

4. อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร หัตถกรรมไทยอุตสาหกรรม การเกษตร สมุนไพร อาหารไทย การท่องเที่ยว ซึ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทยวัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของคนไทยที่คนชาติอื่นไม่มี

5. มีการจัดการและนวัตกรรมต่างๆ เพื่อเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน ทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่งเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญหาพอเพียง เกิดความสมดุล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจสมดุลหรือเศรษฐกิจพื้นฐานไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ เศรษฐกิจพอเพียง อันจัดเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานนี้มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

1. เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อยแต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล เป็นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด

2. มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชนเพราะชุมชนเป็นพื้นฐานของสังคม

3. มีความเป็นบูรณาการ คือไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดดๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม พร้อมกันไป

4. อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร หัตถกรรมไทยอุตสาหกรรม การเกษตร สมุนไพร อาหารไทย การท่องเที่ยว ซึ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทยวัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของคนไทยที่คนชาติอื่นไม่มี

^๔ ประเวศน์ วะสี, ศ.นพ. ปาฐกถาป่วย อังภากรณ์ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2541), หน้า 43.

5. มีการจัดการและนวัตกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน ทำให้มีพลวัตอย่างไม่มีหยุดนิ่ง^๖

สรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงที่จริงนั้นเป็นเรื่องวัฒนธรรมเพราะหมายถึงวิถีชีวิต รวมทั้งแต่ความเชื่อ คุณค่า การประพฤติปฏิบัติร่วมกันรวมถึงเศรษฐกิจ การศึกษา สุนทรียศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี การพอกอยู่พอกกิน การพึ่งพาตนเองตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา ซึ่งอยู่ภายใต้ร่มเงาของวัฒนธรรมการนำชื่อเศรษฐกิจมาใช้เป็นเพียงเพื่อกระตุ้นความสนใจและให้ฟังดูมีพลังมากกว่าการพูดถึงวัฒนธรรม

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในแง่มุมต่างๆ เอาไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งในการผลิตสินค้า และบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาทตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญคือ ไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใด โดยสรุปคือหันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง คือการวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิต^๗

เศรษฐกิจพอเพียง มิได้จำกัดเฉพาะแต่ในส่วนของเกษตรกรหรือชาวไร่ ชาวนาเพียงเท่านั้น แต่เป็นเศรษฐกิจของทุกคนทุกอาชีพ ทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบท เช่น ผู้ที่เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม และบริษัท ในระบบเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าจะต้องขยายกิจการเพราะความเจริญเติบโตของงาน ต้องขยายตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป หรือหากจะกู้ยืมก็ต้องกระทำตามความเหมาะสม ไม่ลงทุนจนเกินตัวโดยไม่เหลือที่มั่นให้ยืนอยู่ได้ ต้องรู้จักใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือยเกินตัวเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป

การพัฒนา เศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรนั้น มีการปฏิบัติตามขั้นตอน ทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้น คือ

ขั้น 1 ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ในระดับชีวิตที่ประหยัด ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคี ในท้องถิ่น

ขั้น 2 รวมกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา

ขั้น 3 ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจ และพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งนี้ทุกฝ่ายจะต้องได้รับประโยชน์

นอกจากนี้ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ยังได้แสดงถึงฐานคิดการพัฒนาเพื่อความพอเพียงไว้ดังนี้ คือ

1. ยึดแนวพระราชดำริ ในการพัฒนา “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่”

^๖ประเวศ วะสี,ศ.นพ, เอกวิทย์ ณ ถลาง,ดร, วัฒนธรรมเสวนา ณ วัดญาณเวศกวัน, (กรุงเทพมหานคร : ภัคธรรค, 2544), หน้า 113.

^๗สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร, เบื้องพระยุคลบาท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2544), หน้า 285.

2. สร้าง “พลังงานสังคม” โดยการประสาน “พลังสร้างสรรค์” ของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” อาทิ ภาครัฐ องค์กร พัฒนาเอกชน นักวิชาการ ธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อให้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาธุรกิจชุมชน

3. ยึด “พื้นที่” เป็นหลัก และใช้ “องค์กรชุมชน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา ส่วนภาคีอื่นๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นอำนวยความสะดวก ส่งเสริมและสนับสนุน

4. ใช้ “กิจกรรม” ของชุมชนเป็น “เครื่องมือ” สร้าง “การเรียนรู้” และ “การจัดการ” ร่วมกัน พร้อมทั้งพัฒนา “อาชีพ ที่หลากหลาย” เพื่อเป็น “ทางเลือก” ของคนในชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งด้าน เพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะเศรษฐกิจ ฯลฯ

5. ส่งเสริม “การรวมกลุ่ม” และ “การสร้างเครือข่าย” องค์กรชุมชนเพื่อสร้าง “คุณธรรม จริยธรรม” และ “การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ” อย่างรอบด้าน อาทิ การศึกษา สาธารณสุขการฟื้นฟู วัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

6. วิจัยและพัฒนา “ธุรกิจชุมชนครบวงจร” (ผลิต-แปรรูป-ขาย-บริโภค) โดยให้ความสำคัญต่อ “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” และ “ฐานทรัพยากรของท้องถิ่น” ควรเริ่มพัฒนาจากวงจร ธุรกิจขนาดเล็กในระดับท้องถิ่นไปสู่วงจรธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นระดับประเทศ และระดับต่างประเทศ

7. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มี “ศักยภาพ” ของแต่ละเครือข่ายให้เป็น “เป็นศูนย์การเรียนรู้ ธุรกิจชุมชน” ที่มีข้อมูลข่าวสารธุรกิจนั้นๆ อย่างครบวงจร พร้อมทั้งใช้เป็นสถานที่สำหรับศึกษาดูงาน และฝึกอบรม^๕

อภิชัย พันธเสน ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดเพื่อปรับทิศทางการพัฒนาประเทศไทย 22 เศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความพอประมาณ เน้นความสมคVERN นั้น มีรากฐานความคิดจากคำ สอนของพระพุทธเจ้าในข้อที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่ไม่เน้นอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) อันเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน แต่เน้นความพอประมาณหรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการไม่โลภเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ดีที่สุด เศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนพุทธธรรมของการละกิเลส คือความไม่รู้อันเรียกว่าอวิชชา และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอประมาณด้วยความไม่โลภและไม่ประมาท

นอกจากนี้ ดร.อภิชัย พันธเสน ยังได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นั่นเองและเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ง่ายต่อการอธิบายให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงเลือกแนวคิดดังกล่าวเพื่อง่ายต่อการสื่อสารกับปสกนิกรของพระองค์ แต่ที่ไม่เน้นว่าเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ก็เพราะพระองค์เป็นองค์

^๕สุเมธ ตันติเวชกุล, ดร., 209 คำสอนพ่อเศรษฐกิจพอเพียง หนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองพระชนมายุ 81 พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา สถาบันสันติธรรม, 2551), หน้า 249.

ศาสนูปถัมภก จะต้องให้การทำงานบำรุงศาสนาในชาติทุกศาสนา ดังนั้นการใช้คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นคำกลางที่สามารถเข้าใจและยอมรับได้สำหรับศาสนิกชนในทุกศาสนา^๙

สูนัย เศรษฐบัญญัติสร้าง ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยมีแนวทางปฏิบัติ 4 ประการคือ

1. ดำเนินไปในทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความหมายของคำว่า “ทางสายกลาง” ก็คือมีความ “พอดี พอเหมาะ” ไม่ตึงเกินไปและไม่หย่อนเกินไป ไม่เร็วเกินไปและไม่ช้าเกินไป หรือไม่มากจนเกินไป และไม่น้อยจนเกินไป ฯลฯ

2. เป็นเหตุเป็นผลตามกฎธรรมชาติ “ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน” ในทางสายกลาง (ดังที่กล่าวมาในข้อ1) ได้นั้น ต้องอาศัย “การประมาณอย่างมีเหตุมีผล” และอย่างเป็นวิทยาศาสตร์เพื่อให้เกิดความพอดีพอเหมาะในการประพฤติปฏิบัติต่างๆ โดยถ้าหากสามารถสร้าง “เหตุ” ได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง “ผล” แห่งความเจริญงอกงามก็จะเกิดตามมาในสัดส่วนที่สัมพันธ์พอดีกับ “เหตุ” นั้นๆเสมอ

3. อาศัยความรู้และคุณธรรม ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ

4. รongรับกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^{๑๐}

ดร.อาชว์ เตาลานนท์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวกระแสพระราชดำรัส ไม่ได้พูดเลยว่า ต้องหยุดเราไม่ต้องขยายงาน จริงๆ ที่ท่านได้ตรัสไว้ 3 ระดับคือ

ระดับแรก ทำชีวิตตนเองให้พอเพียง ซึ่งก็ทรงตรัสถึงเกษตรกร ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ชาวนา คนก็เลยเข้าใจว่าเป็นเรื่องเกษตรกร ทำชีวิตให้เราอยู่ได้ พอมี พอกิน พอเหลือ ที่ผลิตภัณฑ์ขายก็มองในระดับนั้นก็ขายภายในชุมชน

^๙อภิชัย พันธเสน, ดร, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), หน้า 554.

^{๑๐}สูนัย เศรษฐบัญญัติสร้าง, แนวทางปฏิบัติ 7 ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแนวปฏิบัติสู่แนวคิดทางทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีอีดีเคชั่นจำกัด (มหาชน), 2550), หน้า 10.

ระดับที่สอง อยู่ในชุมชน ก็ทำมาค้าขายแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน แล้วเมื่อมันเจริญก็มาขยายตัวไประดับประเทศ

ระดับที่สาม เมื่อเป็นระดับประเทศก็ต่อไประดับระหว่างประเทศต่อไปด้วยเพราะฉะนั้น เมื่อมันมีผลดี มีการค้าขาย ก็มีธุรกิจ มันก็ไม่ได้เกี่ยวแต่เรื่องเฉพาะเกษตร มันมีเรื่องธุรกิจ มีเรื่องบริการ คือ เป็นอยู่แล้ว แต่ว่า อยากให้เราเริ่มจากตัวเองก่อน คือจากภายในออกไป

ดังนั้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้ขัดกับระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก แต่จะช่วยเสริมให้สถานภาพเศรษฐกิจดีขึ้น^{๑๑}

สรุปได้ว่า แนวเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐรวมทั้งการพัฒนาและบริหารประเทศดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณและความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินงานทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนมีความเพียร มีสติ มีปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

2.4 นโยบายและกลไกการส่งเสริมการปลูกพืชสวน (ทุเรียน) ในจังหวัดศรีสะเกษ

ปัจจุบัน จังหวัดศรีสะเกษมีพื้นที่ปลูกทุเรียน กระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ อำเภอขุนหาญ อำเภอศรีรัตนะ และอำเภอภูสิงห์ โดยมีสวนทุเรียนที่ให้ผลผลิตแล้ว 2,890 ไร่ จากพื้นที่ปลูกทั้งหมด จำนวน 5,087 ไร่ เมื่อปีที่แล้ว มีทุเรียนหมอนทองขายเข้าตลาดประมาณ 4,000 ตัน ราคาขายขั้นต่ำเฉลี่ยกิโลกรัมละ 100 บาท สร้างรายได้เข้าจังหวัดประมาณ 400 ล้านบาท ในปีนี้ คาดว่าจะมีผลผลิตโดยรวมประมาณ 4,475 ตัน คาดว่าจะสร้างรายได้เพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่า 447 ล้านบาท

ในปีนี้ ทางจังหวัดศรีสะเกษได้ร่วมมือกับบริษัท ประชาธิปไตยสามัคคีศรีสะเกษ (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด และสำนักงานพาณิชย์จังหวัดศรีสะเกษ ร่วมงานแสดงสินค้าและเจรจาทางธุรกิจ “Business Matching” ภายในงานเทศกาลผลไม้ปีนี้ เพื่อเปิดประตูการค้าและการลงทุน ทำให้ผู้ผลิต ผู้ซื้อ และผู้ขายมาพบกัน สร้างโอกาสทางการแข่งขันและเพิ่มมูลค่าทางการค้า ช่วยส่งเสริมให้เกิดห่วงโซ่มูลค่า (Global Value Chain) ทางการค้าและการลงทุนในระยะยาว นอกจากนี้ บริษัท ประชาธิปไตยสามัคคีศรีสะเกษ วางแผนนำสินค้าทุเรียนภูเขาไฟและสินค้าเด่นของจังหวัดไปวางจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าชั้นนำทั่วประเทศอีกทางหนึ่ง”

นอกจากนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ กล่าวว่า คุณภาพเงาะ และทุเรียน ของจังหวัดศรีสะเกษ เป็นผลไม้ในระดับการส่งออก และเป็นที่ต้องการของ ผู้บริโภค ซึ่งจังหวัดได้เข้าไปดูแลในกระบวนการผลิตตั้งแต่การพัฒนาในระดับเกษตรกรชาว สวน และส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกร ใน 2

^{๑๑}อาชว์ เตาลานนท์, ดร. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Road to Sustainable Economy**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.เม็ดทรายพริ้นติ้ง, 2550), หน้า 103.

พื้นที่หลักที่มีการปลูกทุเรียนจำนวนมาก อยู่ที่ อ.กันทรลักษ์ และ อ.ขุนหาญ ดูแลขบวนการผลิตทุกขั้นตอนโดยเน้นในเรื่องของคุณภาพ ผลผลิตเป็นหลักทำให้เชื่อได้ว่า เงาะ ทุเรียนศรีสะเกษ คุณภาพดีแน่นอน ส่วนเรื่องพื้นที่การปลูกทุเรียนซึ่งลดลงนั้น เป็นไปตามกลไกด้านการผลิต และการตลาดเกษตรกรที่เคยปลูก หันไปทำสวนยางพารามากขึ้น ทางจังหวัดจึงได้เข้าไปดูแลเรื่องคุณภาพให้มากขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมปลูกทุเรียนอินทรีย์ ตลอดจนการสร้างแบรนด์ “ทุเรียนดีศรีสะเกษ” ด้วยการจัดทำสติ๊กเกอร์ปิดไว้ที่ขั้วทุเรียนเพื่อยืนยันว่าเป็นทุเรียนจาก “ศรีสะเกษ”

สำหรับในส่วนของการดำเนินงานด้านการพัฒนาและการบริหารจัดการสินค้าทุเรียนของจังหวัดศรีสะเกษ อย่างยั่งยืน จังหวัดศรีสะเกษได้มีการดำเนินการในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องมาตลอด โดยมีส่วนราชการสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในจังหวัด ได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ ศูนย์วิจัยพืชสวนศรีสะเกษ สถานีพัฒนาที่ดินศรีสะเกษ และหน่วยงานอื่นๆ ทั้ง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์ภาคเอกชน ร่วมกันบูรณาการการดำเนินงานอย่างจริงจังจนสามารถขับเคลื่อนให้ทุเรียน ศรีสะเกษเป็นที่รู้จักและยอมรับของผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศ และสำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ ยังเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานการพัฒนาทุเรียนศรีสะเกษ มีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพผลผลิตทุเรียน ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ผลิตทุเรียน การรวมกลุ่มอาชีพ และการเชื่อมโยงตลาด โดยได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการส่งเสริมและพัฒนา

สำหรับด้านการตลาดนั้น แพบไม่มีปัญหา โดยปีนี้ทุเรียนโตและสุกเร็ว ให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ประมาณ 1.5 ตัน ซึ่งมีพ่อค้าท้องถิ่น และจากจังหวัดใกล้เคียง รวมทั้งพ่อค้าผู้ส่งออกทุเรียนจากภาคตะวันออก เข้ามารับซื้อเงาะ ทุเรียนเหมาสวน ถึงสวนของเกษตรกร เป็นการล่วงหน้า ราคาที่ซื้อขายขยับจาก 18-25 บาทต่อกิโลกรัมเมื่อปีที่แล้ว แต่พอมานี้ ราคาซื้อขายหน้าสวนอยู่ที่ราคา 28-35 บาท ทำให้เกษตรกรชาวสวนมีผลกำไรพอสบายศรีสะเกษ เปิดเผยอีกว่า เพื่อ เป็นการประชาสัมพันธ์แหล่งผลิตผลไม้คุณภาพ เงาะ ทุเรียน รวมทั้งการเพิ่มช่องทางด้าน การตลาดสินค้าเกษตรและส่งเสริมการท่องเที่ยว จังหวัดศรีสะเกษ ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดงาน “เทศกาลเงาะ ทุเรียน และของดีศรีสะเกษ” โดยปีนี้ กำหนดจัดขึ้นในวันที่ 18-24 มิถุนายน 2553 ณ สนามหน้าศาลากลางจังหวัดศรีสะเกษ สำหรับกิจกรรมในงานประกอบด้วย การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะผลไม้หลากหลายชนิดจำหน่ายโดยตรง จากเกษตรกรชาวสวน การจำหน่ายสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ชุมชน การประกวดผลผลิตทางการเกษตร การประกวดธิดาชาวสวน การประกวดขบวนแห่รถตกแต่งด้วยผลไม้ การประกวดวงดนตรี และการร้องเพลงของกลุ่มเยาวชน-ประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ ยังได้จัดกิจกรรมทัวร์สวนผลไม้ “เที่ยวทุเรียน ชิมไปทุกสวน” ซึ่งประชาชนนักท่องเที่ยวจ่ายเงินเพียง 50 บาท เลือกชิมผลไม้ชนิดต่าง ๆ ในสวนเต็มอิ่ม ไม่จำกัดจำนวน และเลือกซื้อติดมือกลับบ้านได้ด้วย^{๑๒}

^{๑๒}ศูนย์ปฏิบัติการข้าวส่งเสริมการเกษตร จังหวัดศรีสะเกษ, การประชุมคณะกรรมการเพื่อจัดเตรียมงาน “เทศกาลเงาะ-ทุเรียน และของดีศรีสะเกษ’57” เมื่อวันพุธที่ 21 พฤษภาคม 2557, ศรีสะเกษ : ศูนย์ปฏิบัติการข้าวส่งเสริมการเกษตร.

อย่างไรก็ตาม พื้นที่ปลูกเงาะ ทุเรียน จะลดลงมาก เนื่องจากเกษตรกรชาวสวน ได้หันเปลี่ยนพื้นที่ปลูกไม้ผล ไปเป็นการทำสวนยางพารา มากขึ้น ทำให้พื้นที่ปลูกเงาะและทุเรียน ที่เคยมีรวม 10,000 ไร่ ในปัจจุบันเหลือประมาณ 4,000 ไร่ แยกเป็นพื้นที่ปลูกเงาะ กว่า 2,300 ไร่ ส่วนทุเรียน มีเพียง 1,600 ไร่ เท่านั้น

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดร.สุเทพ นิมสวาย และคณะ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับผลไม้เศรษฐกิจ 4 ชนิด ได้แก่ ทุเรียน มังคุด เงาะ และกล้วยไข่ ในเรื่องโอกาสและอุปสรรคของผลไม้ไทยในอาเซียน : กรณีการนำเข้า-ส่งออกระหว่างไทยไทย สหภาพเมียนมาร์ และสปป.ลาว พบว่า อุตสาหกรรมการนำเข้า-ส่งออกผลไม้สดของไทยไปสหภาพเมียนมาร์ และสปป.ลาวนั้นมีอุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ ความบกพร่องของกลไกตลาดและระบบการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน การแทรกแซงของพ่อค้าชาวต่างชาติ รวมถึงนโยบายของรัฐ แต่ทั้งนี้ประเทศไทยยังมีโอกาสทางการค้ากับสปป.ลาวและสหภาพเมียนมาร์ในหลายประเด็น อาทิ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภค และการขยายตัวของตลาดสมัยใหม่และตลาดเฉพาะกลุ่มในสหภาพเมียนมาร์ และสปป.ลาว^{๑๓}

นางนุช อังยุริกุล และสายทิพย์ โสรรัตน์ ได้วิจัยเกี่ยวกับการสังเคราะห์โซ่อุปทานลำไยและทุเรียนสู่นโยบายส่งเสริมภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน พบว่า การประกอบการตามโซ่อุปทานของไทยมีจุดอ่อนและอุปสรรคในทุกระดับตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ถึงปลายน้ำ จึงต้องมีนโยบายส่งเสริมระบบการทำงานในทุกระดับ โดยต้องปรับการดำเนินงานตามนโยบายให้มีความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเรื่องเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ ได้แก่ การส่งเสริมให้ผู้ปลูกไม้ผลเข้าสู่ระบบ GAP ทั้งหมด การจัดระบบการค้าของล้งต่างชาติ และให้มีการสร้างเครือข่ายในระดับพื้นที่เพื่อร่วมกันวางแผนการผลิตและการตลาดทั้งในและนอกฤดูให้สอดคล้องกันในระหว่างผู้ประกอบการในโซ่อุปทาน ภายใต้เงื่อนไขของการผลิตผลไม้ที่ได้มาตรฐาน มีคุณภาพ และความปลอดภัย บนฐานข้อมูลของการแข่งขันในระหว่างประเทศผู้ผลิตที่เป็นคู่แข่งทางการค้า เพื่อให้มีความพร้อมในการเข้าสู่นโยบายเสรีทางการค้าทั้งตลาดในและนอก AEC^{๑๔}

นางสรिया จันท์เพ็ญ ได้ทำวิจัยการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงในงาน ความเป็นครอบครัว และการได้รับการยอมรับจากคนรอบข้าง กับความภักดีในองค์กรและความพอใจในงาน กรณีศึกษา : วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ประเภทอุตสาหกรรมเครื่องหนัง เฉพาะบริษัทคราฟท์ เดอะ เบสท์ จำกัด และบริษัท พี ที เทรดิง จำกัด พบว่าความมั่นคงในงาน ความเป็นครอบครัว และการได้รับการยอมรับจากคนรอบข้าง มีความสัมพันธ์กับความภักดีในองค์กรและความพอใจ

^{๑๓}ดร.สุเทพ นิมสวาย และคณะ, “โอกาสและอุปสรรคของผลไม้ไทยในอาเซียน : กรณีการนำเข้า-ส่งออก ระหว่างไทย สหภาพเมียนมาร์ และสปป.ลาว” รายงานฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2559. หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๔}นางนุช อังยุริกุล และสายทิพย์ โสรรัตน์ “การสังเคราะห์โซ่อุปทานลำไยและทุเรียนสู่นโยบายส่งเสริมภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”. กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2558. หน้า บทคัดย่อ.

ในงาน โดยการได้รับการยอมรับจากคนรอบข้างเป็นเรื่องที่พนักงานมีความเห็นว่ามีค่าสำคัญเป็นลำดับแรกที่มีความสัมพันธ์กับความภาคภูมิใจในองค์กรและความพอใจในงาน โดยปัจจัยที่สำคัญเป็นเรื่องการได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ^{๑๕}

นางสาวอานันท์ชนก สกนธวัฒน์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับพลวัตความยากจนของประเทศไทยทั้งรูปแบบและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดพลวัตความยากจน พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ครัวเรือนอยู่ในความยากจนเรื้อรังที่สำคัญเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีผลกระทบต่อขยายตัวของรายได้และความเปราะบางของครัวเรือนในระยะยาว ได้แก่ ปัจจัยทางลักษณะประชากรของครัวเรือนและปัจจัยการถือครองสินทรัพย์ทุนต่างๆ ที่อยู่ในระดับต่ำ ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ด้านการศึกษา ขนาดพื้นที่เพาะปลูกข้าวและขนาดที่ดินในพื้นที่ชลประทานมีสัดส่วนต่ำ รวมถึงการถือครองสินทรัพย์เครื่องมือเครื่องจักรภาคการเกษตรที่อยู่ในระดับต่ำ ในขณะที่ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อความยากจนชั่วคราวหรือการเข้าหรือออกจากความยากจนของครัวเรือนส่วนใหญ่จะเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความผันผวนของระดับรายได้ ได้แก่ ปัจจัยที่เกิดจากสิ่งที่ไม่ได้คาดหวังหรือการเกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ เช่น การเจ็บไข้ อุบัติเหตุและการเสียชีวิตของหัวหน้าครัวเรือน และปัจจัยในเชิงวัฏจักรชีวิตของครัวเรือน จะเห็นได้ว่าปัจจัยกำหนดพลวัตความยากจนกลุ่มต่างๆ มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของพลวัตความยากจนแต่ละประเภท ดังนั้น เพื่อให้การกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจึงควรพิจารณาให้ลำดับความสำคัญของนโยบายให้มีความเหมาะสมต่อกลุ่มความยากจน ซึ่งได้แก่นโยบายเพื่อจัดการกับปัญหาความยากจนเรื้อรังโดยมุ่งเน้นยกระดับความเป็นอยู่ของกลุ่มครัวเรือนที่อยู่ในความยากจนให้สามารถออกจากความยากจนได้ หรือนโยบายเพื่อป้องกันและรองรับไม่ทำให้กลุ่มครัวเรือนที่ไม่อยากจนต้องเข้าสู่ความยากจนได้ในภายหลัง^{๑๖}

นางสาวแวรวรี ลากเกิน ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชาวสวนทุเรียนจังหวัดนนทบุรี ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจัดทำหลักสูตรการศึกษาเพิ่มเติมในวิชาเพิ่มเติมเฉพาะท้องถิ่นขึ้นใช้ทำการเรียนการสอนภายในโรงเรียนทุกโรงเรียนในท้องถิ่น โดยใช้ครูผู้สอนเป็นชาวสวนทุเรียน การจัดทำเป็นหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียน เป็นวิชาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวสวนทุเรียนจังหวัดนนทบุรีซึ่งเป็นวิชาเพิ่มเติมเฉพาะในท้องถิ่นจังหวัดนนทบุรี ใช้ทำการเรียนการสอนภายในโรงเรียนทุกแห่งของจังหวัดนนทบุรีผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวสวนทุเรียนจังหวัดนนทบุรีโดยตรง เป็นผู้ทำการสอนให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ หน่วยงานหลักในการดำเนินการคือองค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี จัดทำเอกสารในรูปแบบแผ่นพับ วารสาร หนังสือ โดยนำข้อมูลมาจากชาวสวนที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาที่แท้จริงเผยแพร่ไปไว้ให้นักเรียนและบุคคลทั่วไปได้อ่านในห้องสมุดโรงเรียน

^{๑๕}นางสรिया จันท์เพ็ญ. “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงในงาน ความเป็นครอบครัว และการได้รับการยอมรับจากคนรอบข้าง กับความภาคภูมิใจในองค์กรและความพอใจในงาน กรณีศึกษา : วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ประเภทอุตสาหกรรมเครื่องหนัง เฉพาะบริษัท คราฟท์ เดอะ เบสท์ จำกัด และบริษัท พี ที เทรคดิ่ง จำกัด” **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2550. หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖}นางสาวอานันท์ชนก สกนธวัฒน์, “โครงการศึกษาพลวัตของความยากจน : กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย” **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2554. หน้า บทคัดย่อ.

ห้องสมุดประชาชน ชาวสวนทุเรียนรวมตัวกันเป็นกลุ่มจัดให้มีสถานที่ตั้งหรือสำนักงานของกลุ่มที่สามารถให้บุคคลทั่วไปที่สนใจติดต่อเพื่อมาศึกษาและรับข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวสวนทุเรียนจังหวัดนนทบุรีได้^{๑๗}

พีรพร พร้อมเทพ ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการผลิตทุเรียนศรีสะเกษเพื่อการส่งออกไปยังประเทศจีน แล้วพบว่า 1) จังหวัดศรีสะเกษมีความเหมาะสมในการปลูกทุเรียนและมีศักยภาพในการผลิตเพื่อการส่งออก ทั้งในเรื่องของสภาพพื้นที่ปลูกที่มีความเหมาะสมและสามารถขยายพื้นที่ปลูกได้อีกมาก เรื่องประสิทธิภาพการผลิตอยู่ในเกณฑ์ดีคือมีผลผลิตเฉลี่ยสูงและต้นทุนการผลิตที่ค่อนข้างต่ำสำหรับคุณภาพของผลผลิตนั้น ทุเรียนศรีสะเกษมีคุณภาพดี และส่วนใหญ่ผลิตตามมาตรฐาน GAP นอกจากนี้ ลักษณะการจำหน่ายและโอกาสทางการตลาดของทุเรียนศรีสะเกษยังเอื้อให้เกิดการพัฒนา และมีโอกาสที่จะขยายตลาดในจีนได้อีกมาก 2) วิธีการที่จะทำให้ทุเรียนศรีสะเกษส่งออกประเทศจีนได้เพิ่มมากขึ้นนั้น จากการศึกษานโยบายและทิศทางการพัฒนาและนำมาวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ร่วมกับสภาพการเพาะปลูกและการจำหน่ายทุเรียนของจังหวัดศรีสะเกษ พบว่ามีจุดแข็งและโอกาสสูงมาก จึงเลือกใช้กลยุทธ์เพิ่มปริมาณการผลิต เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และพัฒนาคุณภาพผลผลิต และกำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาการผลิต 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การกำหนดพื้นที่ดำเนินการ (2) การกำหนดประเด็นการพัฒนา (3) การออกแบบและวางแผนการส่งเสริมและพัฒนา และ (4) การดำเนินการตามแผน โดยมีกลไกการบริหารจัดการที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ผู้จัดการพื้นที่ เกษตรกรแกนนำ การบูรณาการ และการปฏิบัติงานตามรูปแบบ MRCF System ซึ่งแนวทางการพัฒนานี้สามารถสรุปได้ 3 ระบบงานที่จะต้องเชื่อมโยงและประสานการทำงานร่วมกัน ได้แก่ ระบบการผลิต ระบบการเข้าถึงองค์ความรู้ และระบบการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร^{๑๘}

รศ.ดร.นาฏสุดา ภูมิจำนง และนพพล อรุณรัตน์ ได้ทำการวิจัยโครงการแผนยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความยั่งยืนในระบบการผลิตอาหารและคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนเกษตรกรชาวนาจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า...สำหรับยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อความยั่งยืนในระบบการผลิตอาหารและคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนเกษตรกรชาวนา จังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ ยกกระดับคุณภาพชีวิตและคุณภาพของระบบการผลิตอาหาร โดยมีเป้าประสงค์ 1) ปรับปรุงระบบการปลูกข้าว 2) ส่งเสริมและเพิ่มการแข่งขันการสร้างมูลค่าเพิ่ม 3) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกร และ 4) เพิ่มขีดความสามารถในการรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ^{๑๙}

^{๑๗} นางสาวแวรวรี ลากเกิน. “แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชาวสวนทุเรียนจังหวัดนนทบุรี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556. หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๘} พีรพร พร้อมเทพ. การศึกษาแนวทางการพัฒนาการผลิตทุเรียนศรีสะเกษเพื่อการส่งออกไปยังประเทศจีน. 2558. หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๙} รศ.ดร.นาฏสุดา ภูมิจำนง และนพพล อรุณรัตน์. “โครงการแผนยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความยั่งยืนในระบบการผลิตอาหารและคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนเกษตรกรชาวนาจังหวัดศรีสะเกษ”. นครปฐม : คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2557. หน้า บทคัดย่อ.

เสริมสุข สลักเพ็ชร์ และคณะ ได้ทำการวิจัยโครงการการจัดการการผลิตทุเรียนคุณภาพสำหรับบริโภคสดเพื่อการส่งออกในลักษณะเครือข่ายธุรกิจที่มีความมั่นคงและยั่งยืนระหว่างเกษตรกรและผู้ประกอบการ ได้ข้อสรุปว่า การจัดการสวนทุเรียนอย่างถูกต้อง เหมาะสม ครบถ้วน และทันเวลาในแต่ละช่วงของการพัฒนาการของทุเรียน จะทำให้เกษตรกรสามารถผลิตทุเรียนที่มีคุณภาพ ปริมาณ (สวนทุเรียนแปลง 1 และ 2) และในช่วงเวลาที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด (สวนทุเรียนแปลง 1) และมีโอกาสได้กำไรสุทธิกิโลกรัมละ 8.71-11.79 บาท และคุ้มค่าในการลงทุนแม้ว่าราคาขายจะลดลง 30% ของราคาขายเฉลี่ยฤดูการผลิต 2549/2550 (BCR มีค่าตั้งแต่ 1.115-2.781) แต่หากว่าเกษตรกรเลือกพันธุ์ปลูกที่ตลาดมีความต้องการน้อยหรือไม่ต้องการ แม้ว่าจะสามารถผลิตทุเรียนคุณภาพได้สูงถึง 88.45% ของน้ำหนักผลผลิตรวมทั้งสวน เกษตรกรก็จะมียieldสุทธิเพียงกิโลกรัมละ 4.41 บาท (สวนทุเรียนแปลง 3) และไม่มีโอกาสได้กำไรเลยถ้าราคาขายลดลง 15-30% ของราคาขายเฉลี่ยฤดูการผลิต 2549/2550 (BCR มีค่าตั้งแต่ 0.512-0.835) แต่หากว่าเกษตรกรสามารถผลิตทุเรียนออกมาในช่วงเวลาที่ตลาดมีความต้องการ แต่เป็นทุเรียนที่ไม่มีคุณภาพ (ผลเป็นโรคผลเน่า และมีหนอนเจาะเมล็ดทุเรียน) เนื่องจากไม่สามารถจัดการผลิตได้อย่างครบถ้วน และทันเวลาในแต่ละช่วงของการพัฒนาการของทุเรียน เกษตรกรก็จะมียieldสุทธิ 5.59 บาท/กก. (สวนทุเรียนแปลง 4)

การบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงต่อการขาดทุนเมื่อผลิตทุเรียนคุณภาพ จำเป็นต้องจัดการให้ต้นทุเรียนออกดอก และติดผลมาก กระจายอยู่ทั่วต้น จัดการเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการของผล และป้องกันความเสียหายจากศัตรูพืชและภัยธรรมชาติ เพื่อให้ได้ผลิตผลสอดคล้องกับความต้องการของตลาด (คุณภาพ ปริมาณ และช่วงเวลา)...

การบริหารจัดการกลุ่มของกลุ่มคุณภาพเกษตรกรผู้ผลิตทุเรียนแบบปล่อยให้ดำเนินไปตามธรรมชาติไม่ตรงตามทฤษฎีกระบวนการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจเท่าใดนัก แต่เกษตรกรในกลุ่มตระหนักถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มและร่วมมือกัน เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขัน และมีความเข้าใจตรงกันว่าต้องร่วมกันคิดหาวิธีให้ออกมาของทุเรียนในภาคตะวันออกเป็นอย่างไ ซึ่งเป็รากฐานที่สำคัญในการสร้างและพัฒนาคุณภาพ และเชื่อมโยงเครือข่ายธุรกิจระหว่างเกษตรกรกับธุรกิจที่เกี่ยวข้อง^{๒๐}

จากการทบทวนเอกสารวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดข้างต้น สรุปได้ว่า มีการทำวิจัยเกี่ยวกับการปลูกทุเรียนเป็นจำนวนมากแต่ประเด็นที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความมั่นคงทางอาชีพตามแนวพระพุทธศาสนานั้นยังไม่มีนักวิจัยผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะได้ประโยชน์จากการวิจัยเชิงศาสนาที่จะส่งเสริมการพัฒนาจิตใจและปัญญาให้มั่นคงมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะตอบโจทย์การพัฒนา

2.6 บริบทพื้นที่ใช้ในการวิจัย

สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ประวัติความเป็นมาอาณาเขตติดต่อ การปกครอง และพื้นที่ปลูกทุเรียน ดังนี้

^{๒๐}เสริมสุข สลักเพ็ชร์ และคณะ, “โครงการการจัดการการผลิตทุเรียนคุณภาพสำหรับบริโภคสดเพื่อการส่งออกในลักษณะเครือข่ายธุรกิจที่มีความมั่นคงและยั่งยืนระหว่างเกษตรกรและผู้ประกอบการ” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2550. หน้า บทคัดย่อ.

2.6.1 ประวัติความเป็นมา

ศรีสะเกษเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานตอนล่างที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน เคยเป็นชุมชนที่มีอารยธรรมรุ่งเรืองมานับพันปี นับตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจ และมีชนเผ่าต่างๆ อพยพมาตั้งรกรากในบริเวณนี้ ได้แก่ ส่วย ลาว เขมร และเยอ ศรีสะเกษเดิมเรียกกันว่า เมืองขุขันธ์ เมืองเก่าตั้งอยู่ที่บริเวณบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวน ตำบลดงใหญ่ อำเภอวังหินในปัจจุบัน ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเมืองเมื่อ พ.ศ. 2302 สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีหลวงแก้วสุวรรณซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพระยาไกรภักดีเป็นเจ้าของคนแรก ล่วงถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ย้ายเมืองขุขันธ์มาอยู่ที่บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมืองศรีสะเกษในปัจจุบัน แต่ยังคงใช้ชื่อว่าเมืองขุขันธ์จนถึง พ.ศ. 2481 จึงเปลี่ยนเป็นจังหวัดศรีสะเกษตั้งแต่นั้นมา จังหวัดศรีสะเกษมีเนื้อที่ประมาณ 8,839 ตารางกิโลเมตร

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจังหวัดหนึ่งใน 77 จังหวัดของประเทศไทย ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเนื้อที่ประมาณ 8,840 ตารางกิโลเมตร และมีประชากรประมาณ 1.45 ล้านคน มากเป็นอันดับที่ 8 ของประเทศ ประชากรส่วนใหญ่พูดภาษาถิ่นอีสาน ภาษาเขมร (เขมรสูง) และภาษากวย (กวย, โกย, ส่วย)

จังหวัดศรีสะเกษ เริ่มขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เมื่อ พ.ศ. 2302 สมเด็จพระเจ้าเอกทัศนโปรดไทยยกบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวนขึ้นเป็นเมืองนครลำดวน ต่อมาเมืองนครลำดวนเกิดภาวะขาดแคลนน้ำจึงโปรดเกล้าฯ ให้เทศร์วไปจัดตั้งเมืองใหม่ที่ริมหนองแตรห่างจากเมืองเดิมไปทางใต้ เมืองใหม่เรียก "เมืองขุขันธ์" หรือ "เมืองคูขันธ์" ซึ่งได้แก่อำเภอขุขันธ์ในปัจจุบัน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ ให้แยกบ้านโนนสามขาสระกำแพงออกจากเมืองขุขันธ์ แล้วตั้งเป็นเมืองใหม่เรียก เมืองศรีสะเกศ ครั้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2455 จึงโปรดให้รวมบ้านเมืองขุขันธ์ เมืองศรีสะเกศ และเมืองเดชอุดม เข้าเป็นเมืองเดียวกันเรียก "เมืองขุขันธ์" ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. 2459 มีประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่าเมืองเรียกว่าจังหวัด ลงวันที่ 19 พฤษภาคม ปีนั้นเอง[3] เมืองขุขันธ์จึงเรียกใหม่เป็น "จังหวัดขุขันธ์" ตามนั้น

ครั้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ตราพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนนามจังหวัดและอำเภอบางแห่ง พุทธศักราช 2481[4] มาตรา 3 ให้เปลี่ยนชื่อ "จังหวัดขุขันธ์" เป็น จังหวัดศรีสะเกษ (เดิมในพระราชกฤษฎีกาสะกดยว่า "ศรีสะเกษ") นับแต่นั้น ทั้งนี้ พระราชกฤษฎีกาดังกล่าวมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481

2.6.2 อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดยโสธร และร้อยเอ็ด

ทิศใต้ ติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย โดยมีเทือกเขาดงรักเป็นแนวกันเขตแดน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดอุบลราชธานี

2.6.3 การปกครอง

จังหวัดศรีสะเกษมีเนื้อที่ประมาณ 8,839 ตร.กม. แบ่งเขตการปกครองออกเป็น อำเภอเมือง อำเภอกันทรารมย์ อำเภอกันทรลักษ์ อำเภอปรังค์ภู อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอขุขันธ์ อำเภอราชไศล อำเภอไพรบึง อำเภอขามเฒ่า อำเภอขุนหาญ อำเภอโนนคูณ อำเภอห้วยทับทัน อำเภอศรีรัตนะ อำเภอบึงบูรพ์ อำเภอน้ำเกลี้ยง อำเภอวังหิน อำเภอภูสิงห์ อำเภอเบญจลักษ์ อำเภอพยุห์ อำเภอเมืองจันทร์ และอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ

2.6.4 พื้นที่ปลูกทุเรียน

กลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ สำนักงานเกษตรจังหวัดศรีสะเกษ กล่าวถึงการดำเนินการโครงการภายใต้ปรับโครงสร้างและระบบการผลิตทางการเกษตร (คปร.) ที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2537 โดยมีการเข้าไปแนะนำ ส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่แนวชายแดน 5 อำเภอ ได้แก่ กันทรลักษ์ ไพรบึง ขุนหาญ ศรีรัตนะ และภูสิงห์ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ด้านตอนล่าง ติดชายแดนไทย-กัมพูชา ด้านอำเภอกันทรลักษ์ อำเภอขุนหาญ อำเภอศรีรัตนะ เป็นแหล่งรวมไม้ผลไม่ว่าจะเป็นเงาะ ทุเรียน มังคุด จากไม้ผล จากภาคตะวันออก รวมทั้ง สะตอ ลอง กอง ยางพารา จากภาคใต้ ลำไย ลิ้นจี่ จากทางภาคเหนือ มะปรางหวาน กระท้อน ส้มโอ มะม่วงจากภาคกลาง สามารถนำมาปลูกได้ในพื้นที่แห่งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เงาะ ทุเรียน เป็นผลไม้ที่ได้สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดศรีสะเกษ เพราะถือได้ว่าเป็นผลไม้คุณภาพ เพื่อการส่งออกและมีคุณลักษณะที่ดีแตกต่างไปจาก เงาะ ทุเรียน จากทางภาคตะวันออก และภาคใต้ คือ ทุเรียนศรีสะเกษ มีขนาดของผล รสชาติ และสีสันของเนื้ออยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ปลูกใหม่ หนามของผลทุเรียนค่อนข้างถี่ ซึ่งจะ มีผลดีในแง่ของการขนส่ง เพราะจะมีความเสียหายน้อย และที่สำคัญ เกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตตามอายุ จึงได้ผลผลิตคุณภาพดี เหมาะแก่การส่งออก ส่วนเงาะศรีสะเกษ ที่เป็นสิ่งแตกต่างจากเงาะที่เลือกซื้อทั่วไป คือ ผิวนอกของเนื้อไม่ฉ่ำน้ำ ทำให้ผู้บริโภคชอบเพราะไม่เลอะขณะรับประทาน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินงานงานวิจัยเรื่องนโยบายและกลไกการส่งเสริมการปลูกพืชสวน (ทุเรียน) ของ อปท. และภาครัฐในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นการทาวิจัยแบบทดสอบสมมุติฐาน (Test of Hypothesis) และการวิจัยในเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาในลักษณะขององค์รวมที่เน้นการเก็บข้อมูล การรับรู้และประสบการณ์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดศรีสะเกษ โดยตรงเกี่ยวกับการผลิตทุเรียน และการปรับตัวและตั้งรับกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อนามาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์เป็นเหตุและผลกัน นอกจากนี้ในการศึกษายังได้นำเอาความหลากหลายวิธีมาใช้ในการเก็บข้อมูล ทั้งที่เป็นข้อมูลในเชิงปริมาณและคุณภาพจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิหลายๆ ทาง ซึ่งข้อมูลของการศึกษาแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะดังนี้ คือ

1. ข้อมูลจากเอกสาร

- (1) ข้อมูลสถิติพื้นที่การส่งเสริมการปลูกพืชสวน(ทุเรียน)ในจังหวัดศรีสะเกษ
- (2) ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยทาการศึกษารวบรวมแนวคิดทฤษฎีและความรู้จากผลงานวิจัย เอกสารทางวิชาการ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ในการส่งเสริมการปลูกพืชสวน(ทุเรียน) และทางด้านการเกษตรรวมทั้งปัจจัยสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของทุเรียน และไม่ผลอื่นๆ

2 ข้อมูลจากการดำเนินการวิจัย

- (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-Interview) เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดศรีสะเกษ ที่มีประสบการณ์ในการทำสวนทุเรียน กระจายทั่วทุกอำเภอ ละ 5 คน รวม 20 คน
- (2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เกษตรกรที่มีประสบการณ์การปลูกทุเรียนเป็นอย่างดี เป็นผู้นำและเป็นที่ยอมรับของเกษตรกร 5 คน และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ด้านทุเรียน 2 คน ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 4 อำเภอ ได้แก่

- (1) อำเภอเมืองศรีสะเกษ
- (2) อำเภอกันทรลักษ์
- (3) อำเภอขุนหาญ
- (4) อำเภอศรีรัตนะ

3. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 2 ส่วน โดยแบ่งตามแหล่งของการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

3.1 ข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วย

- 3.1.1 การศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตข้าวจากหน่วยงาน/

องค์กรต่างๆในระดับจังหวัด

3.1.2 การสนทนากับเกษตรกรในพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการในระหว่างการจัดกิจกรรมต่างๆของโครงการ

3.2 ข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วย

3.2.1 การเก็บข้อมูลจากการบันทึกข้อมูลรายรับ-รายจ่ายรายวัน และข้อมูลการผลิตข้าวของครัวเรือน

3.2.2 การสัมภาษณ์หน่วยงานภาคีการพัฒนาในระดับจังหวัดที่มีบทบาทในการสนับสนุนการผลิตข้าวอินทรีย์/ข้าวปลอดภัยทั้งหน่วยงานภาครัฐ การองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชน

3.2.3 การประชุมสนทนากลุ่มร่วมกับหน่วยงานภาคีการพัฒนาในระดับจังหวัดที่มีบทบาทในการสนับสนุนการผลิตข้าวอินทรีย์ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ การองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรเครือข่ายชุมชน หรือสถาบันเกษตรกร

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยจะใช้ฐานข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจบริบทชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของเกษตรกรผู้ปลูกพืชสวน (ทุเรียน) ในจังหวัดศรีสะเกษ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ภายใต้กรอบแนวคิดการบูรณาการความร่วมมือเชิงพื้นที่ (Area Based Collaborative-ABC) โดยใช้ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลรายรับ-รายจ่ายระดับครัวเรือน และข้อมูลเฉพาะด้านการผลิตข้าวของครัวเรือน ซึ่งเป็นประเด็นหลัก (Theme) ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลให้เกิดการพัฒนา แนวทางการปฏิบัติการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ยอมรับร่วมกันของเครือข่าย เพื่อการผลักดันให้มีการขยายผลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพในพื้นที่ รวมทั้งพื้นที่อื่นๆของจังหวัด โดยมีกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินงานที่สำคัญ ประกอบด้วย

4.1 ประชุมชี้แจงรายละเอียดโครงการ

4.1.1 การประชุมคณะทำงานเครือข่ายภาคีที่เกี่ยวข้อง (ทั้งภาครัฐ, เอกชน และตัวแทนองค์กรชุมชน) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันต่อกรอบแนวคิด เป้าหมาย วัตถุประสงค์ กระบวนการดำเนินงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และวางแผนกิจกรรมระดับโครงการ

4.1.2 การคัดสรรแกนนำระดับชุมชน / ตำบล เพื่อให้เป็นกลไกการดำเนินงานของโครงการในระดับพื้นที่ตำบลร่วมกับภาคีพัฒนาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4.2 จัดการประชุมทำความเข้าใจกับพื้นที่เป้าหมาย

4.3 การจัดเก็บข้อมูลรายรับ-รายจ่าย และข้อมูลการผลิตข้าวระดับครัวเรือน

4.4 เวทีการเรียนรู้จากข้อมูลการผลิตระดับครัวเรือนและการบูรณาการแผนพัฒนาตำบล

4.5 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับจังหวัด

4.6 การพัฒนามาตรฐาน การตรวจสอบคุณภาพเกษตรกรผู้ปลูกพืชสวน (ทุเรียน) ในจังหวัดศรีสะเกษ

4.7 จัดเวทีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับเครือข่าย ถ่ายทอดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่

